YAZININ GÖLGESİNDE BİR ASIR

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI ÜZERİNE İNCELEMELER

-CUMHURİYET'İN 100. YILINA ARMAĞAN-

HAZIRLAYAN:
NECATİ TONGA

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2030
KÜLTÜR SERİSİ: 1104

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-607-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak Tasarımı: Hümeyra Zeynep Firidin

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: İmak Ofset

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın AŞ
Akçaburgaz Mah. 137. Sokak Nu:12 Esenyurt/İstanbul
Tel: (0212) 444 62 18
Sertifika Nu: 71320

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 15

TEORİ, KANON VE EDEBİYAT

EDEBİYATTA İNKILAP RÜYASI YA DA İNKILABIN EDEBİYATINI YAPMAK 19
İsmail Alper KUMSAR

PARTİ EDEBİYATI VE BUNUN BOŞA ÇIKMASI 67
Mehmet Can DOĞAN

KURUCU BİR EDEBİYAT MAHFİLİ OLARAK ÇANKAYA KÖŞKÜ 73
Canan SEVİNÇ

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA (1920-1938) ANKARA 87
Hatice GÜNDOĞAN

SABAHATTİN ALİ ÖZELİNDE CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA EDEBİYAT-SİYASİ ERK İLİŞKİSİNE BİR BAKIŞ 99
Ali Sait YAĞAR

İNÖNÜ DÖNEMİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ 115
Seçkin ÖZKAN

ŞİİR

ŞAİR ATATÜRK 163
Bilgin GÜNGÖR

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİ (1923-1938) 193
Nurullah ÇETİN

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE ANADOLU 217
Ümmühan BİLGİN TOPÇU

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA EDEBİYAT DERGİLERİNDE POETİK GÖRÜŞ BİLDİREN ŞİİRLER ÜZERİNE BİR İNCELEME 245
Dinçer APAYDIN

VARLIK'TAN *GARİP*'E ŞİİRİMİZDE CUMHURİYET İDEOLOJİSİNİN YANSIMALARI....265
Sibel YILMAZ

TÜRK EDEBİYATINDA "CUMHURİYET" BAŞLIKLI ŞİİRLER ÜZERİNE BİR İNCELEME 285
Kâzım ÇANDIR

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTİKLAL MARŞI: RAĞBET GÖRMEYEN MİLLÎ MARŞ YARIŞMALARI, ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ, ŞEHİTLER ABİDESİ TASAVVURU VE *BİRLİK* GAZETESİ....303
Necmettin TURİNAY

ROMAN

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1920-1950) 321
Alemdar YALÇIN

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA MUHAFAZAKÂRLIK ...367
Erdem DÖNMEZ

TARİHÎ-MACERA ROMANLARI ÖRNEĞİNDE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖTEKİ OLARAK OSMANLI İMGESİ 395
Murat KACIROĞLU

M. TURHAN TAN'IN TARİHÎ ROMANLARINDA (1923-1940) MİLLÎ KİMLİK İNŞASI 425
Mustafa DAĞ

ERKEN DÖNEM KÖY ROMANININ CUMHURİYET DEVRİNE YANSIMALARI....445
Sefa YÜCE

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET ROMANINDA "İDEAL KADIN KAHRAMAN"IN MİTİK GÖRÜNÜMLERİ 467
Hilal AKÇA

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ESERLERİNDE CUMHURİYET ve YANSIMALARI....487
M. Fatih KANTER

ETEM İZZET BENİCE'NİN *ON YILIN ROMANI* ADLI ESERİNDE CUMHURİYET'İN YANSIMALARI 505
Hasan YÜREK

MÜŞTEREK VATAN FACİASINDAN MUKADDES İNKILAPLARA: ŞÜKÛFE NİHAL'İN ROMANLARINDA İSTİKLAL SAVAŞI VE CUMHURİYET....515
Yağmur YILDIRIMAY BAYRAKÇI

YERLİ BİR AYDIN OLARAK KEMAL TAHİR'İN GÖZÜNDEN
İSTİKLAL SAVAŞI ve CUMHURİYET 529
Özlem FEDAİ

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN *YOL AYRIMI* VE
YAĞMUR BEKLERKEN'E YANSIYAN HİKÂYESİ 559
Alâattin KARACA

SAFİYE EROL'UN ROMANLARINDA CUMHURİYET 575
Nesîme CEYHAN AKÇA

HİKÂYE

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİ (1923-1950) 595
Ertuğrul Gazi DERHEM

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE
"HALKA DOĞRU" GİDENLER 611
Hasan SAKIN

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYECİLİĞİNDE
MİLLÎ KİMLİK İNŞASI 625
Fatih DİNÇER

CUMHURİYET DEVRİ TÜRK HİKÂYECİLİĞİNDE
HALKEVLERİNİN ROLÜ: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ 659
Mustafa ÖZSARI

TÖRPÜLENEN NATÜRALİZM: CUMHURİYET'İN İLANININ
SALAHADDİN ENİS'İN HİKÂYECİLİĞİNE ETKİSİ 705
Güray GÜMÜŞ

TİYATRO, SİNEMA

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK TİYATROSU (1923-1940) 727
Nurullah ULUTAŞ

1923-1938 DÖNEMİ TÜRK TİYATROSUNDAN
ATATÜRK'ÜN LİDER KİMLİĞİNE BAKIŞ 747
Funda BULUT

HALKEVLERİ DÖNEMİ TİYATRO FAALİYETLERİ
ÜZERİNE BİR ÖRNEK: *MAVİ YILDIRIM* 773
Esra DİCLE

AKA GÜNDÜZ'ÜN "*O BİR DEVİRDİ…*" PİYESİ VE CUMHURİYET'İN
KURUCU DEĞERLERİ EKSENİNDE ÖĞRETMEN-DİN ADAMI ÇATIŞMASI 787
Atilla AKTAŞ

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET TİYATROSUNDA
BİR KÖY KALKINMA PİYESİ: *EĞİTMEN* 805
Fatih SAKALLI

SİNE-ROMANDAN FİLME *"BİR MİLLET UYANIYOR"*.....815
Özlem KALE

DENEME, MAKALE, FIKRA

ZAFERDEN SONRAKİ BİR MUHALİF KALEM: CENAP ŞAHABETTİN.....827
İnci ENGİNÜN

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN CUMHURİYET ANLAYIŞI 847
Serap ASLAN COBUTOĞLU

PEYAMİ SAFA'NIN CUMHURİYET'E BAKIŞI 865
Şeyma Büyükkavas KURAN

BERGSON'UN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK
FİKİR VE EDEBİYAT HAYATINA TESİRLERİ.....875
Saadet Çetin YILDIRIM

MAHMUT YESARİ'NİN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATININ
BAZI MESELELERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ 891
Recai ÖZCAN

HATIRA, MEKTUP, GEZİ YAZISI

HATIRALARDA CUMHURİYET'İN İLANI.....907
İbrahim ÖZEN

EDİPLERİN MEKTUPLARINA YANSIYAN CUMHURİYET 927
Ferudun AY

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSMAİL HABİB SEVÜK'ÜN
ANTALYA MAARİF EMİNLİĞİ VE BÖLGEYE DAİR İZLENİMLERİ 945
Meral DEMİRYÜREK

EDEBÎ ELEŞTİRİ VE TARTIŞMALAR

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET EDEBİYATINDA
EDEBÎ ELEŞTİRİ (1923-1938).....965
Betül MUTLU

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA DİVAN ŞİİRİ ELEŞTİRİLERİ
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 983
Neslihan İlknur KOÇ KESKİN

ANKET VE MÜKAKATLAR

CUMHURİYET SONRASI SÜRELİ YAYINLARDA MÜLAKATLAR:
MİLLÎ MECMUA ÖRNEĞİ 1007
Nuran ÖZLÜK

CUMHURİYET'İN GENÇ NESLİ İLE BAŞ BAŞA: *RESİMLİ UYANIŞ SERVET-İ FÜNUN*'DA NELER DEDİLER?.....1025
Seda ÖZBEK

DİL

BİR ULUSLAŞMA TAHAYYÜLÜ: TÜRKÇENİN
"MODERN"LEŞTİRİLMESİ VE DİL REFORMU.....1045
Özgür İLDEŞ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİL TARTIŞMALARI.....1077
Nilüfer İLHAN

HALKBİLİMİ VE ÇOCUK EDEBİYATI

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE FOLKLOR (HALK BİLİMİ)
ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 1095
Ali DUYMAZ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇOCUK EDEBİYATI (1923-1940) 1113
Alev SINAR UĞURLU

BASIN DÜNYASI, GAZETELER VE DERGİLER

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MATBUATTAKİ DÖNÜŞÜM:
BÂBIÂLİ CADDESİ'NDEN RÜZGÂRLI SOKAK'A 1143
Cem SÖKMEN

HÂKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİ VE CUMHURİYET
DEVRİ TÜRK EDEBİYATI 1167
Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU

CUMHURİYET'E KARŞI CEPHE'DEN BİR BAKIŞ:
ARİF ORUÇ VE YARIN GAZETESİ 1179
Bilal ACARÖZMEN

KADRO MECMUASI ve KADROCULAR:
ERKEN DÖNEM CUMHURİYET'E ETKİ VE YANSIMALARI 1191
Abdullah EZİK

KADIN YOLU/TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNDE CUMHURİYET ÜLKÜSÜ.....1207
Beyhan KANTER

CUMHURİYET FİKRİNİ YAYMAK İDDİASINDA BİR MECMUA:
HAFTADA BİR GÜN.....1225
Abdulhakim TUĞLUK

CUMHURİYET'İ KARİKATÜRLERDEN OKUMAK.....1241
Said COŞAR

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE 1923-1938 YILLARI ARASINDAKİ
BASIN-YAYIN YASAKLARI.....1277
Gulzar MAMMADOVA

DİZİN.....1303

"Osmanlı devrinde ve bugüne kadar geçen Cumhuriyet çağında ve bundan evvelki Türk kültürel çağlarında ve hatta bütün kültürel medeni cemiyetlerde edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır: Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat ister nesir hâlinde olsun ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir. Beşeriyette en müspet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslekte dahi, kendini içinde bulunduğu içtimai heyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur. Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hâl ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan her teşekkül için, en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır."

Mustafa Kemal Atatürk

"Türk'üz: Cumhuriyet'in göğsümüz tunç siperi,
Türk'e durmak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri!"

Faruk Nafiz Çamlıbel, Behçet Kemal Çağlar.

"Cumhuriyet'in ilk günleri gibiydi yüzün."

İlhan Berk

ÖN SÖZ

Konusu "insan" ve malzemesi "dil" olan her edebî eser, kaleme alan kişinin iç dünyasından izler taşıdığı gibi yazıldığı döneminin ruhunu da aksettiren bir metindir. Şair veya yazarlar içerisinde yaşadıkları sosyal/kültürel muhitlerden, şahit oldukları sosyal, siyasi ve ekonomik hadiselerden etkilenirler ve eserlerinde bu etkilenmeleri çeşitli şekillerde yansıtırlar. Bu sebeple edebiyat tarihleri; edebiyat dönemlerinin, edebî hareketlerin, şairler ve yazarlar ile edebî eserlerin tarihi olduğu kadar yaşanan sosyal/siyasi/ekonomik/kültürel değişmeler ile zihniyetlerdeki dönüşümlerin de tarihidir.

Asırlardır arayışlar peşinde koşan edebiyatımızın; yeniyi algılama ve yerleştirme noktasında Doğu ile Batı arasında kültürel bir "şok" yaşadığı, Tanzimat'ın ilanıyla yönünü bir bütün hâlinde Batı'ya çevirdiği bilinmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar" adlı makalesinde modern Türk edebiyatının bir "medeniyet krizi" ile başladığını belirtirken zihniyet değişimlerine dikkat çeker. Tanpınar'a göre Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Tanzimat Fermanı'nın ilanı, I. Meşrutiyet (1876) ve II. Meşrutiyet (1908) devrelerini idrak eden bu medeniyet krizi, Cumhuriyet'in ilanı, Ankara'nın başkent oluşu ve Atatürk inkılapları ile devam etmiştir. Tanpınar'ın "medeniyet krizi" terkibiyle nitelendirdiği dönüşümler içerisinde kapsamının genişliği ve etkisi bakımından en dikkat çekeni Cumhuriyet'in ilanıdır. Zira Cumhuriyet'in ilanı ve ertesinde gerçekleşen inkılaplarla sosyal hayatımızda büyük değişimler yaşanmış, bu değişimler edebiyat ve basın hayatında da kendini kuvvetle hissettirmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, bir asırlık edebiyat devresidir ki bu hareketli ve renkli edebiyat dönemi hâlen devam etmektedir. Cumhuriyet'in 100. Yılına armağan olarak hazırladığımız *Yazının Gölgesinde Bir Asır*, esas itibariyle Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatına yoğunlaşan makalelerden oluşmaktadır. Bununla birlikte kitaptaki makalelerde bu devreye tekabül eden tarih aralığının farklı şekillerde algılandığı (1923-1938, 1923-1940, 1923-1945, 1923-1950 gibi) görülmüştür. Bu sebeple -Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının kapsamının genişliği de düşünülerek- kitapta ele alınan dönem 1923-1950 olarak sınırlandırılmıştır. *Yazının Gölgesinde Bir Asır*'da bir

yandan Erken Cumhuriyet Dönemi edebiyatımız farklı bakış açılarıyla değerlendirilmeye çalışılırken bir yandan da Cumhuriyet'i ortaya koyan ve zaman içinde geliştiren ruhu bir asır sonra edebiyat cephesinden yâd etmek amaçlanmıştır.

Yazının Gölgesinde Bir Asır, toplam 12 bölümden ve 60 yazıdan oluşmaktadır. Çalışmanın "Teori, Kanon ve Edebiyat" adlı ilk bölümünde Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın teorik anlamda çerçevesini çizmeye çalışan, kanon meselesini ve siyaset-edebiyat ilişkisini sorgulayan yazılar yer almaktadır. Kitabın ilerleyen bölümleri "Şiir", "Roman", "Hikâye", "Tiyatro-Sinema", "Deneme-Makale-Fıkra", "Hatıra-Mektup-Gezi Yazısı", "Edebî Eleştiri ve Tartışmalar", "Anket ve Mülakatlar", "Dil", "Halk Bilimi ve Çocuk Edebiyatı", "Basın Dünyası, Gazeteler ve Dergiler" başlıklarını taşımaktadır ki bu bölümlerde yer alan yazılarla farklı edebî türlerde yazılmış eserlere ve çeşitli konulara yoğunlaşılarak 1923-1950 arası Türk edebiyatı kuşatıcı bir bakış açısıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Yazılarda ele alınan dönemin ruhuna uygun olarak "Cumhuriyet", "Millî Mücadele", "inkılaplar", "kanon", "millî kimlik inşası", "dil devrimi", "Anadoluculuk" kavramlarının yanı sıra "Mustafa Kemal Atatürk" ve "İsmet İnönü" gibi şahsiyetler ön plana çıkmıştır.

Neredeyse bir yıl süren bir çalışmanın ürünü olan *Yazının Gölgesinde Bir Asır*, alanımıza katkı sağlayıp yeni çalışmalara kapı aralarsa ve Cumhuriyet'in değerlerini idrak etmemize yardımcı olursa mutlu olacağım. Bu vesileyle kitaba kıymetli yazılarıyla destek veren bütün bilim insanlarına ayrı ayrı teşekkür ederim. Kitabın özenli bir baskıyla neşredilmesi hususunda gösterdiği gayretten dolayı başta Göktürk Ömer Çakır olmak üzere Ötüken Neşriyat çalışanlarına şükran borçluyum.

Necati Tonga
Kırıkkale, 2023

TEORİ, KANON VE EDEBİYAT

EDEBİYATTA İNKILAP RÜYASI YA DA İNKILABIN EDEBİYATINI YAPMAK

İsmail Alper KUMSAR*

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde gündeme gelen inkılap ve edebiyat ilişkisi çok yönlü ve son derece geniş bir çalışma alanıdır. Bir yönüyle edebiyat kanonu[1] bahsine bir yönüyle dirijizm[2] mevzuuna dâhil olabilecek bu mesele hakkında Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak 1950'lere kadar uzanan dönemde epeyce malzeme bulabilmek mümkündür. Ancak 1923'ten 1938'e kadar geçen dönem ile 1938'den 1950'ye kadar geçen İsmet İnönü dönemleri meseleye yaklaşım bakımından birtakım temel farklılıklar taşımaları nedeniyle ayrı ayrı değerlendirilmeye müsaittir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yeni sistemin bekası konusunda duyulan endişeler 1940'lardan itibaren kısmen izale olmuş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek adam ideolojilerinin zayıflamasına bağlı olarak ülkemizde oluşan kısmi demokratik ortam Cumhuriyet Halk Partisi'nin ülke içindeki -dolayısıyla edebiyattaki- nüfuzunu azaltmaya başlamıştır. Bu durum tabii biçimde yeni edebî anlayışların teşekkülüne ve uzunca bir dönem sessiz duran yönelimlerin görünürlük kazanmasına neden

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Düzce.

1 "Edebiyat kanonu bir anlatılar toplamı olarak bir cemaatin üyelerinin ortak bağlarını anlamalarını sağlayan hikâyeler toplamıdır." Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul, 1998, s. 76. Türkiye'de Marksist, Kemalist, İslamcı, milliyetçi cemaatlere/ideolojilere ait edebiyat kanonlarından söz etmek mümkündür. Kanon kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turgay Anar, *Janus'un Yüzü: Türk Edebiyatında Kanon ve Karşı Kanon*, Ketebe Yay., İstanbul, 2022, s. 15-76.

2 Temelde bir ekonomi terimi olan dirijizm (güdümcülük), ekonomiye yön verme anlayışıdır. Liberalizm karşıtı olarak ekonomiye bir üst yetke tarafından yön verilmesi anlayışını dile getirir. Genellikle ekonomi alanındaki devlet müdahalelerini kapsar. Bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 1993, s. 146. Bu kavramın anlam alanı, zamanla ekonomi dışındaki birçok meseleyi kuşatacak biçimde genişlemiştir. Dirijizm kavramının edebiyat başta olmak üzere her alanda genişletilmesi arzusu erken dönem Cumhuriyet aydınlarında öne çıkan bir düşüncedir. Bkz. Selim Fuat, "Dirije Matbuat", *Bütün*, S. 4, 1 Haziran 1934, s. 62; Suphi Nuri İleri, "Dirije Millet", *Bütün*, S. 5, 1 Temmuz 1934, s. 72-73.

PARTİ EDEBİYATI VE BUNUN BOŞA ÇIKMASI

Mehmet Can DOĞAN*

Parti edebiyatı, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın güdümünde oluşturulan edebiyattır. Bu edebiyatın merkezinde, hem bir mitleştirme çabasıyla tema düzleminde hem de partinin "şef"i olması nedeniyle ideoloji düzleminde Mustafa Kemal (Atatürk) yer alır. Dolayısıyla parti edebiyatının Kemalizm'le çevrelendiği rahatlıkla söylenebilir. Cemil Koçak'ın "tek parti yönetimi"nin bir "şeflik sistemi" oluşuna ilişkin saptaması, parti edebiyatının "şef"le belirginleştiği yönündeki iddiayı sabitler. "Tek partili rejimin şeflik sistem" olduğunu belirten Koçak, "CHP'nin 1927 yılında kabul edilen tüzüğüne" dikkat çekerek, "anayasa ve yasalar ile verilmeyen geniş yetkiler, CHP'nin tüzüğüyle tanınmış oluyordu. Şeflik sisteminin temel kaynağı buydu."[1] der. Parti, hem hükümet hem de devlettir ve "Değişmez Genel Başkan" sıfatı ve gücüyle de Mustafa Kemal (Atatürk), hükümetin ve devletin "şef"i; hattâ ta kendisidir.

Mutlak otorite, siyaseti olduğu kadar kültürü de biçimlendirir. Sanatın bir dalı olmak bakımından edebiyat, kültüre dâhildir. Edebiyat metinleri kültürü temsil eden dille söylendiği/yapıldığı için de edebiyat, sanatın diğer dallarından daha "millî" olduğu savıyla ayrıştırılmaya çalışılır. Osmanlı-Türk modernleşmesinin başlangıcından neredeyse günümüze gelene kadarki süreçte edebiyatçının "münevver"/aydın kimliğiyle de belirmesi ve böyle de kabul görmesi, hem onların hem de edebiyat metinlerinin toplum projesinde kullanışlı bir araç olarak değerlendirilmesini hazırlamıştır. Ayrıca, çoğu edebiyatçının güdümlenmeye veya yönlendirilmeye gerek kalmadan egemen ideolojiyi benimsemesi, içselleştirmesi nedeniyle farklı dönemlerde iktidarların beklentilerini karşıladığını da belirtmek gerekir. Bu yüzden, henüz "Onuncu Yıl" kutlamalarına gelmeden önce Cumhuriyet'in ilanı sonrasındaki on yılda, basın yayın dünyasında yer alan pek çok şair ve yazar, metinlerinde beliren

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Ankara.

1 Cemil Koçak, "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedî Şef/Millî Şef", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Kemalizm*, C. 2, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 120-121.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA (1920-1938) ANKARA*

Hatice GÜNDOĞAN**

Giriş

İnsanların kaderleri olduğu gibi şehirlerin de kaderleri vardır. 1920 yılı, Ankara'nın kaderinde bir dönüm noktasıdır. Bu tarihe kadar Ankara; keçisi, kedisi ve armuduyla tanınan tozlu ve sıtmalı bir Anadolu kasabası görünümünde iken İstanbul, yüzyıllardır Türklere başkentlik yapmış bir şehir olarak karşımıza çıkar. Payitahtın işgali padişahın özgür iradesini kısıtlar. 16 Mart 1920'de Meclis-i Mebusan baskına uğrar, üyeleri sürgüne gönderilir. Bu baskından kaçmayı başaran devlet adamları, mebuslar, sanatçılar ve askerler akınlar hâlinde Anadolu'ya geçer. Mustafa Kemal, yaklaşık bir yıl önce Anadolu'ya gelmiş ve karargâh merkezi olarak Ankara'yı seçmiştir.

Ankara, Ulus Meydanı.

---

* Bu yazı Erzurum Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 2018 yılında tamamlanan *Atatürk Dönemi Türk Edebiyatında Edebî Çevre ve Konu Olarak Ankara (1920-1938)* başlıklı tezden türetilmiştir. Tezin yayımlanmış hâli için bkz. Hatice Gündoğan, *Atatürk Dönemi Türk Edebiyatında Ankara (1920-1938)*, Paradigma Akademi Yay., Çanakkale, 2022.

** Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Rektörlük/Türk Dili Bölümü, Kırşehir.

SABAHATTİN ALİ ÖZELİNDE CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA EDEBİYAT-SİYASİ ERK İLİŞKİSİNE BİR BAKIŞ

Ali Sait YAĞAR*

Giriş

Kültür tarihimizde sanatın siyasetle ilişkisi, Tanzimat'tan sonraki süreçte aydınların sosyal, kültürel ve siyasi meselelere kayıtsız kalmayıp içinde bulundukları durumdan daha iyisini isteme yolunda attıkları adımlarla hız kazanmıştır. Yazar ve düşünürlerin siyasi erkle olan ilişkisine çoğunlukla otoriteyi temsil eden idarecilerin tutum ve davranışları yön vermiştir denilebilir. I. ve II. Meşrutiyet tecrübelerinden sonra 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte imparatorluk yıkılmış ve yeni bir rejimin hâkimiyeti başlamıştır. Edebiyat bağlamında söylenecek olursa Cumhuriyet'ten önce özerkliğine kavuşamayan sanat, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ulus devlet yapısının getirmiş olduğu önceliklerden nasibini almıştır.

Murat Belge, Türkiye'de kanonun oluşumunu irdelediği yazısında kanonu meydana getiren mercilerden biri olarak siyaset ya da devlet denen tüzel kişiliği gösterir.[1] Ömer Türkeş, Cumhuriyet'in ilanından sonraki yeniden yapılanma sürecinde Kemalist bir edebiyat kanonu yaratılmak istendiğini belirtmiş, bunun için de "pratik, teorik ve manipülatif" çabalar gösterildiğini ifade etmiştir.[2] Selçuk Çıkla, 1923-1950 arasında rejim ve edebiyat arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında Tek Parti iktidarının sanata ait alanlara müdahale ettiğinin, sanatı ve sanatçıları belli konularda yazmaya yönlendirdiğinin altını çizer; öyle ki Cumhuriyet rejiminin istediği gibi yazan ve çalışan edebiyatçılar taltif edilirken rejim açısından uygun görülmeyen yazılar kaleme alanlar cezalandırma yoluna gidilmiş, muhalif olan veya muhalif olduğu düşünülenler için ise baskı, sürgün, sansür, hapis, görevden alma veya görev vermeme

* Dr., Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.

1 Murat Belge, "Türkiye'de Kanon", *Kitap-lık*, Y. 11, S. 68, Ocak 2004, s. 55.

2 Ömer Türkeş, "Güdük Bir Edebiyat Kanonu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm* içinde, C. 2, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 425.

ŞİİR

ŞAİR ATATÜRK

Bilgin GÜNGÖR*

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk, sanatın her bir dalıyla olduğu kadar edebiyatla da ilgilenmiştir. Manastır Askerî İdadisindeki öğrencilik yıllarından ölümüne kadar edebî eserlerle haşir neşir olmuş, Çankaya ve Dolmabahçe'deki sofralarında zaman zaman şair ve yazarların da katılımıyla edebiyat üzerine sohbetlerde bulunmuş, teşvik ve direktifleriyle Cumhuriyet devrimlerinin çizgisinde bazı şiirlerin, romanların veya piyeslerin ortaya konulmasını sağlamıştır. O, bu gayretlerin yanı sıra -az sayıda da olsa- şiirler söylemiş/yazmış, çevirmiş veya dönemin önemli isimlerine dikte etmiştir.[1] Bu şiirler elbette gerek evrensel estetik ilkeler gerekse de dönemin sanat/edebiyat düzeyi bağlamında kanonik bir nitelik arz edebilecek veya edebî yetkinlik örnekleri arasında sayılabilecek durumda değildir. Gayet doğaldır bu; çünkü Atatürk her şeyden evvel bir asker, bir devlet adamı olarak, şiir yazma pratiğine nadiren heves etmiştir. Şiiri başlıca uğraşlarından biri hâline getirmemiş, hayatının hiçbir döneminde şairlik iddiasında bulunmamıştır. Dolayısıyla onun şiirlerini heveskâr bir

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale.

1 Atatürk'ün sanat, edebiyat ve şiirle ilişkisi hakkında detaylı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Melâhat Özgü, "Atatürk'ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı", *Belleten*, C. 27, S. 108, Ekim 1963, s. 565-600; Sadi Borak, *Atatürk ve Edebiyat*, 2. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 1988; Önder Göçgün, *Edebiyat Dünyası ve Atatürk*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, s. 1-30; Cemil Sönmez, *Atatürk'te Edebiyat Sevgisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998; Fethiye Erbay; Mutlu Erbay, *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2006.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİ (1923-1938)

Nurullah ÇETİN*

Cumhuriyet'in İlk Yıllarının Toplumsal, Siyasi, Kültürel, Ekonomik Hayatına Kısa Bir Bakış

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yenik sayıldı ve ülkemiz, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi gereği İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ve Yunanistan tarafından işgal edildi. İşgali, sömürüyü, ezilmeyi, köleliği hiçbir zaman kabul etmeyen Türk milleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde oluşturduğu millî direniş hareketi olan Kuva-yı Milliye ile destanî bir Millî Mücadele'ye girişti. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı ve Millî Mücadele bu meclis tarafından yönetildi. Sonunda ülkemiz bütün emperyalist Batılı işgalci devletlerden temizlenerek 1923'te Cumhuriyet rejimine bağlı tam bağımsız millî bir devlet kuruldu. 29 Ekim 1923 tarihinde Meclis'in aldığı bir kararla devlet, resmen Cumhuriyet'le yönetilmeye başlandı. Bu tarihten itibaren kurulan yeni Cumhuriyet devleti, hemen hemen her alanda ve tüm kurumlarıyla hızla millîleşme, İslam'da öze dönme, bilimde ve teknolojide Batılılaşma yönünde bir yeniden yapılanma sürecine girdi. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin ana sütunları; Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak (çağdaşlaşmak) idi.

Devletin resmî kurumları, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel hayat, yapılan inkılaplarla yeniden düzenlendi. Bu arada Türk milliyetçiliğini esas alan tarih, dil, sanat ve edebiyat çalışmaları yapılmaya başlandı. Bunun için Türk tarihi bir bütün olarak doğru ve derinlikli bir biçimde araştırılıp, incelenip, öğretilmek için Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) ve yine aynı şekilde Türk dilini araştırmak, incelemek, öğretmek, yaymak ve Türk edebiyatının yazı ve konuşma dilinin temelinin işlenmiş, gelişmiş Türkçe olması için de Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) kuruldu.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE ANADOLU

Ümmühan BİLGİN TOPÇU*

"Halka Doğru" İlk Hamleler

Anadolu, Türkiye Cumhuriyeti devletinin vatanıdır. Ancak bu vatanın sınırlarının yüz yıl kadar önce çok daha geniş olduğu, küçüle küçüle bu sınırlara çekilmek mecburiyetinde kalındığı bilinmektedir. Bu küçülme, "mahzun" hudutlar yarattığı kadar mevcut sınırlar içerisinde de büyük bir kayıp duygusu oluşturur. Anadolu'nun düşünen, yazan insanlar tarafından bir başlık olarak öne çıkarılması doğrudan ona yönelik tehditlerden çok önce bu küçülme sürecine tekabül eder.

Şiir bir sezgiyi, bir duyguyu gündeme getirerek bir fikrin önünü açar. Ufak dokunuşlar ve belli belirsiz ifadeler bir yana bırakılırsa Anadolu anlatımlarında Mehmet Emin Yurdakul'un mısraları geleceğe dair bir işaret fişeğidir. Onun farklı ideolojiler arasında bu kadar gür bir sesle edebiyat dünyasına girmesini, şiirinin gücünden ziyade Anadolu realitesine dayanması sağlar. Anadolucu Remzi Oğuz Arık'ın ifadesiyle Mehmet Emin, Osmanlı devrinin "ilk ve öz" halkçı şairidir. O, metropol iken müstemleke muamelesi gören Anadolu'nun sesi olmuş; horlanan, şiiri, edebiyatı yok sayılan Türk halkı onun sayesinde yeniden ön plana çıkmıştır. Böyle bir konjonktüre denk düştüğü için 1897 Türk-Yunan Savaşı'nın verdiği hassasiyetle kaleme alıp sonradan *Türkçe Şiirler* başlığında topladığı şiirleri matbuatta övgüyle karşılanır. 1914 yılında yayımlanan *Türk Sazı*'nda da on yılını Anadolu'da geçiren bir insanın hassasiyeti vardır.[1]

Türk Sazı'nın ilk şiiri "Benim Şiirlerim", karşı çıktığı şeyler ve kendi tezini öne sürmesi bakımından tam bir manifestodur:

> Ne vakte dek bu acılı sefalet,
> Bu viranlık, bu inilti, bu kaygu?

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

1 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri*, TTK Yay. Ankara, 1988, s. XXXV.

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA EDEBİYAT DERGİLERİNDE POETİK GÖRÜŞ BİLDİREN ŞİİRLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dinçer APAYDIN*

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunu takip eden ilk yıllar, sosyal ve siyasi alanda pek çok değişikliğin ortaya çıktığı, yenilikçi bir devredir. Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılabilecek bu zaman dilimindeki tüm kültürel faaliyetlerin ruhundaki ortaklık, yenilik olgusu üzerinde birleşir/birleştirilebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi ibaresi edebiyattan mimariye, resimden müziğe hemen her sanat dalına ait eserlerin tasnifinde kullanılan ve Cumhuriyet'in kuruluşundan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar geçen süreyi kapsayan tarihsel bir belirleme olarak kabul görür. Türk edebiyatının gelişim seyri ve özellikle şiir sanatındaki paradigma değişiklikleri göz önünde bulundurulduğunda bu ibarenin Türk şiiri için karşıladığı süreyi 1921 ila 1933 yılları arasına indirgemek yerinde olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan bir-iki yıl önce yayımlanmaya başlayan *Dergâh* ve *Aydınlık* mecmualarının sözü edilen dekattaki poetik ayrımı büyük ölçüde belirlemesi ve 1933'te Türk edebiyatının en saygın kanonik dergilerinden *Varlık*'ın çıkışıyla, şiirin birkaç yıl içinde kitle kültüründe farklı bir karşılık bulacak hâle gelmesi arasında geçen süre, metin çeşitliliği ve şiir anlayışları bakımından günümüz Türk şiirindeki temel farklılıkları da aydınlatacak ölçüde renkli ve yenilikçidir. 1930'larda bir şair perspektifiyle kaleme aldığı değerlendirme yazısında İlhami Bekir, "(…) eskileri değişerek, yenileri kendini yaratarak ve her ikisi birden el ele vererek çalışan mühimce bir sanatkâr zümresi, yıllardır, yeni rejimin sesini, rengini, kokusunu vermeğe çalışıyor,"[1] diyerek her ne kadar dönemin yenilik anlayışını büyük ölçüde yeni rejimin karakteristiğini takip etmeyle ilişkilendirilse de özellikle süreli yayınlardaki şiir arayışlarında çeşitlilik daha farklıdır. Sözü edilen çeşitliliği dönemin aktüalitesi içinden kavrayabilmek için durağan bir malzeme sayılabilecek şiir

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

1 İlhami Bekir (Tez), "On Yıllık Edebiyat", *Yeni Türk Mecmuası*, S. 1(11), 1933, s.1129.

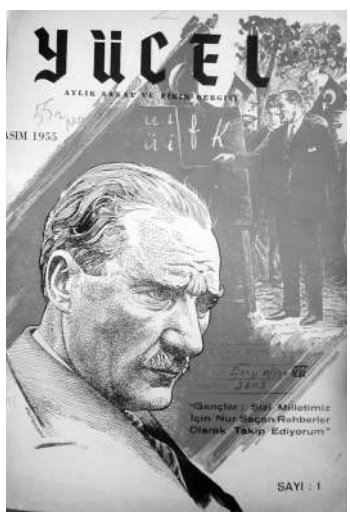
VARLIK'TAN *GARİP*'E ŞİİRİMİZDE CUMHURİYET İDEOLOJİSİNİN YANSIMALARI

Sibel YILMAZ*

Türk şiiri, ülkemizde Cumhuriyet rejiminin gelişme evresine denk düşen 1930'lu yıllarda oldukça hareketli bir dönem geçirmiş, şiirde bir yandan yeni yaklaşımlar ortaya çıkarken bir yandan da farklı eğilim ve anlayışlar varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Yayıncılık faaliyetlerinin etki alanını artırmasıyla zengin bir edebiyat ortamı yaratılmış, dergi çıkarmak memlekete hizmet etmek olarak görüldüğünden yayıncılığa idealist bir tavırla yaklaşılmıştır. 1930'larda çeşitli sanat görüşlerini benimseyen şair ve yazarların bir araya geldiği *Varlık, Servet-i Fünun (Uyanış), Yücel, Oluş, Aramak, Marmara, Hamle, İnsan, Çığır, Ağaç, Sokak, İnsan, Kopuz, Yürüyüş, Yeni Edebiyat Gazetesi, Ses, Gündüz, Kültür Haftası, Yedigün, Orhun* ve *Doğuş* başta olmak üzere birçok süreli yayınla karşılaşırız. Bunlara Halkevlerinin çıkardığı *Ülkü, Yeni Türk, Halk Bilgisi Haberleri, Fikirler, Görüşler, Kaynak, Aksu* ve *6 Ok* gibi seksene yakın süreli yayını da eklemek gerekir.[1]

İnkılapların yaygınlaştırılmaya çalışıldığı bu yıllarda süreli yayınların büyük bir kısmı Türk Devrimi'nin temel prensipleri doğrultusunda yayın yapmıştır. Örneğin "gençlik, kültür ve bilgi göngü" vasfıyla çıkan *Yücel* dergisinin Şubat 1935 tarihli ilk sayısındaki "Ön Sözümüz" serlevhasıyla yayımlanan yazıda derginin temel ilkeleri şöyle belirlenmiştir:

> Bugün ilk sayısını sunduğumuz '*Yücel*' gençlik, kültür ve bilgi göngüdür. Amacı, gençlik için çalışmak

Yücel mecmuasının kapak fotoğraflarından biri.

* Dr., Öğretim Görevlisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Ankara.

1 1933-1941 yılları arasında çıkan süreli yayınların listesi için bkz.: Sibel Yılmaz, *Varlık'tan Garip'e Türk Rönesansı'nın Şiiri (1933-1941)*, Çolpan Kitap Yay., Ankara, 2021, s. 259-268.

TÜRK EDEBİYATINDA "CUMHURİYET" BAŞLIKLI ŞİİRLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Kâzım ÇANDIR*

Giriş

Cumhuriyet yönetim biçimi Eski Yunan ve Roma dönemlerine dayandırılmakta, Orta Çağ'da İtalya'da kurulan Venedik, Cenova ve Floransa devletleri bu yönetim biçiminin ilk örnekleri sayılmaktadır. Fakat bunların, bugün anladığımız anlamda cumhuriyet olmadıkları bilinmelidir. Halk egemenliğine dayanan özgürlükçü, eşitlikçi cumhuriyetler esas itibariyle 1776'da Amerika'da ve ardından 1789'da Fransa'da çetin mücadeleler sonucunda kurulmuştur. Günümüzde yurttaşların hak ve özgürlüklerinin simgesi sayılan Batı demokrasisi, en gelişmiş devlet yönetimi olarak kabul edilmektedir ve bu yönetimde en üst düzeyde halk katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır.

1933 yılında Konya'da düzenlenen Cumhuriyet kutlamalarından bir görüntü. (Atatürk Kitaplığı Arşivi).

* Dr. Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTİKLAL MARŞI: RAĞBET GÖRMEYEN MİLLÎ MARŞ YARIŞMALARI, ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ, ŞEHİTLER ABİDESİ TASAVVURU VE *BİRLİK* GAZETESİ

Necmettin TURİNAY*

Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin düzenlediği İstiklal Marşı ve Mehmet Âkif Sempozyumu'na sunduğum tebliğ için şöyle bir başlık kullanmıştım: "İstiklal Marşı'nın Dört Aşamalı Kısa/Uzun Tarihi!" O tebliğ, Mehmet Âkif'in Millî Mücadele'ye destek için Ankara'ya adım attığı 24 Nisan 1920'den, vefat tarihi olan 27 Aralık 1936'ya kadar devam eden bir süreyi ihtiva ediyordu. Şöyle böyle on altı yıllık bir süre! Fakat üzerine biraz daha eğildiğiniz takdirde, ilgili dönemin kendi içinde durmaksızın genişlediğini, derinleştiğini görmek mümkün oluyordu. Millî Mücadele heyecanları, o heyecanlı dönemin şartları arasında doğan İstiklal Marşı, ardından sökün eden devrimler ve yeni Türkiye'nin Batılılaşma hedefleri ile İstiklal Marşı'nın muhtevası arasında, birtakım tenakuzlar bulunduğu yolunda ileri geri spekülasyonlar! Bunun üzerine de yeni bir millî marş yarışması açılması için bitmez tükenmez gayretler!

Mehmet Âkif Ersoy.

İşte o tebliğde, bu uzun tarihi kendi içinde daha anlaşılır kılmak için, belli başlı nirengilerin varlığına dikkati çekmiştim: İstiklal Marşı'nın yazıldığı dönem ve marşın kabulü (12 Mart 1921), aradan henüz dört yıl bile geçmemişken, sonuç vermeyecek yeni bir İstiklal Marşı yarışmasının daha açılması (13 Kasım 1925). Bir süre sonra da dönem iktidarı adına farklı bir yol

* Dr. Öğretim Üyesi, TOBB Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

ROMAN

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1920-1950)

Alemdar YALÇIN*

"Türk Milleti! Ebediyete akıp giden her on senede bir bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle saadetlerle kutlamanı gönülden dilerim. Ne mutlu Türküm diyene."
Mustafa Kemal ATATÜRK

Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Tenkit Sorunu

Atatürk'ün belirttiği gibi *"Her on yılda bir bu millet bayramını daha büyük şereflerle ve saadetlerle"* kutlayabilmemiz için geçmişte yapılanları, eksiklikleri ve aksaklıkları tamamen objektif bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirmemiz gerekir. Böylece gelecek on yıllarda daha iyi şartları milletimize hazırlamak görevini aydınlar olarak layıkıyla yerine getirmemiz mümkün olur. Bu, her sahada olduğu gibi elbette sanat ve edebiyatta da yapılması gereken bir çalışmadır. Hele roman sanatının, hayatın akışı içinde daha çok yer alan bir tür olması bakımından tenkide daha çok ihtiyacı vardır.

Bu bakımdan Cumhuriyetimizin 100. yılını kutladığımız şu günlerde sanat ve edebiyat sahasında yapılan çalışmaların ciddi ve samimi bir değerlendirilmesinin yapmak son derece önemlidir. Bu bağlamda Türk edebiyatının en büyük sorunlarından biri, ciddi bir tenkit fikrinin gelişmemesidir. Bu yüzden gerçek sanat eserlerinin tanınması ve tanıtılması konusunda ciddi sıkıntılarımız dün olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Bu durum roman sanatında kendisini daha güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Edebiyatçılarımızın düşünce farklılıkları, gruplaşmaları, bazı kalıp yargıları, sanat eserinin gerçek değeri ile ele alınmasında büyük bir engel teşkil etmektedir.

Siyasi gruplaşmalar ve kalıp yargılar bazen kendisini o kadar güçlü bir şekilde hissettirmektedir ki sanat boyutu günümüzde yeni yeni anlaşılan bazı romanlarımızın uzun bir süre yok sayıldığını hayretle görmemiz mümkündür. Genellikle roman sanatı ile ilgili olarak Batı'dan alınan birtakım kalıp

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, Ankara.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA MUHAFAZAKÂRLIK

Erdem DÖNMEZ*

Muhafazakârlık, sosyal bilimler içerisinde en güç tanımlanan kavramlardan biridir. Hemen her disiplin içerisinde varlık gösteren bu kavram, öncelikle *bağlam bağımlı*[1] olma özelliğiyle dikkat çeker; farklı toplumlarda, farklı zamanlarda ve farklı ideolojilerde özgül koşullara göre yeniden üretilebilen bir özellik yüklenerek oldukça kaygan bir zeminde varlık gösterir. En genel manada siyasi ve kültürel bakımdan iki ana eksende değerlendirebilecek olan muhafazakârlık, *conservatism*'in karşılığı olarak Batı'da daha çok siyasi alanda varlık gösterse de modernleşen toplumlarda öncelikle değişime karşı özü savunan ancak değişmekten de geri durmayan bir mantıkla kültürel sahada uygulama alanı bulur. Fırat Mollaer, siyasal ideolojilerin hiçbirinin muhafazakârlık kadar fazla olguya işaret etmediğini savunarak muhafazakârlığın politik, kültürel, teolojik ve sosyolojik açılımlarını ortaya koyar. Buna göre muhafazakârlık politik-kültürel açıdan reaksiyonerlik, tutuculuk, gericilik, cemaatçilik, Doğuculuk; teolojik açıdan dindarlık, öte-dünyacılık, İslamcılık, mürtecilik; sosyolojik açıdan geleneksellik/geleneksel toplum, tarihsel durağanlık, azgelişmişlik, kırsallık, gemeinschaft gibi açılımlar kazanır.[2] Kavramın söz konusu genişliği tanımının, öz ve alt bileşenlerinin kesin sınırlılıklarla ifade edilmesini engeller. Bilhassa Batı dışı toplumlarda muhafazakârlık, geleneğe sahip çıkarak modernleşmeye imkân sağladığı için değişime karşı karakteristik bir tavır olarak değerlendirilebilir.

Üzerine temellendiği kaygan zemini dolayısıyla her zamana ve topluma göre şekil alabilen muhafazakârlık, başlangıcından itibaren Türk modernleş-

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik.

1 Şükrü Argın, "Nurettin Topçu'nun Ümitsiz İhya Arzusu ya da Siyasetin 'Taşra'sında Taşranın Siyasetini Tahayyül Etmek", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* içinde, *C.5* (*Muhafazakârlık*), İletişim Yay., İstanbul, 2013, s.467.

2 Fırat Mollaer, "Klasik Muhafazakârlıktan Tekno-Muhafazakârlığa: Tanım Sorunları, Temeller ve Değişmeler", *Doğu Batı, Türk Muhafazakârlığının Eleştirisi*, S. 58, Ağustos-Eylül 2011, s. 59.

TARİHÎ-MACERA ROMANLARI ÖRNEĞİNDE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE *ÖTEKİ* OLARAK OSMANLI İMGESİ

Murat KACIROĞLU*

Giriş

Modernite düşüncesinin siyasal alana yansımalarından biri olan "ulus devlet" modeli, toplumsal ideolojiler açısından milliyetçilik/ulusçuluk fikrinden beslenir. "Bireyleri, belirli bir ülke ve kültüre ait olma ya da ait olmama durumlarına göre millet olarak tanımlayan milliyetçilik",[1] farklı dilsel, kültürel ve etnik aidiyetleri tekilleştirme eğilimi üzerinden işleyen bir olgudur. Giddens bu ideolojinin temelde psikolojik bir bağlantı olduğunu ve bireylerin bir politik düzenin üyeleri arasındaki toplumsallığı vurgulayan semboller ve inançlar dizisiyle ilişki içinde bulunduklarını düşünmektedir.[2] Giddens'in psikolojik bağlantı olarak vurguladığı durum, bireylerin ortak bir geçmişe ve kültüre sahip olduklarına yönelik kolektif bir bilincini paylaşmaları anlamına gelmektedir. Recep Boztemur'a göre bu paylaşım veya kolektif bilinç, milliyetçi ideoloji tarafından geniş bir zaman dilimi içinde topluma sunulmaktadır. Milliyetçilik, bir yandan millet ile "öteki"ler arasındaki tutarsızlıkları ve uygunsuzlukları vurgulayabilmek için yakın geçmişe bakarken diğer taraftan daha iyi bir gelecek ülküsünü özel bir tarihsel geçmiş, ortak gelenekler, dil, din, ortak kimlik ve yurt birliği gibi birleştirici simgeler üzerine kurarak ulusal amaçlar etrafında toplumun harekete geçirilmesi amacını güder.[3] Bu birleştirici simgeler, milliyetçiliğin romantik bir tarafı olduğunu da gösterir. Bireylerin tekilliğini birtakım idealler etrafında homojen hâle getirerek ilerleyen bu ideallerin en başat öğesi "ortak/ana vatan" düşüncesidir.

---

* Prof. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.

1 Recep Boztemur, "Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi", *Doğu Batı*, S. 38, Ağustos-Eylül-Ekim 2006, s. 166.

2 Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev. Cumhur Atay), Kalkedon Yay., İstanbul, 2008, s. 159.

3 Recep Boztemur, agm., s. 166.

M. TURHAN TAN'IN TARİHÎ ROMANLARINDA (1923-1940) MİLLÎ KİMLİK İNŞASI

Mustafa DAĞ*

İdealize Edilen Yurt-Vatan ve Toprağın "Vatan" Hâline Getirilmesi

Millet olmanın sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik birçok kriteri bulunmaktadır. Hobsbawm, "'Millet' ancak belli bir modern teritoryal devletle, 'ulus devlet'le ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir; bununla ilişkilendirilmedikçe milleti ve milliyeti tartışmanın hiçbir yararı yoktur,"[1] diyerek bir topluluğun millet olarak tanımlanabilmesi için belirli bir toprağa, yani vatana/yurda sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Millet olma gerekliliklerinden biri olan; coğrafi bir toprak üzerinde kurulmuş bütünlüklü bir devlet hâlinde yaşama şartı, yaklaşık olarak 1800'lerden itibaren Avrupa'da görülmeye başlanan bir düşüncedir. "Batı Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlayan Batı milliyetçiliğinin kuramcıları, her 'millet'in kendi 'devlet'ine sahip olması gerektiği fikriyle taraftar toplamaya çalışmışlardı."[2] Millet oluşumunda, topluluğa bir değer unsuru olarak sunulan ve ortak değerlerin, coğrafi bir zeminde anlam kazanmasını sağlayan "yurt", sadece bir toprak parçası değildir. Yurt olarak belirlenen coğrafyadaki fiziki unsurlar, tarihsel geçmiş ve anılarla şekillenen değerler çerçevesinde anlam kazanmıştır. Ancak manevi ve kültürel değerlerle iç içe geçmiş coğrafya, yurt hâline gelebilecektir.

On dokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren önce Avrupa'da, sonraki dönemlerde de dünyanın çeşitli yerlerinde millet ve ulus-devlet oluşumları kendisini göstermiştir. Hem tarihî döneme hem de günümüz şartlarına bakıldığında, yeryüzünde var olan toplumların içerisinde pek çok farklı etnik ya da kültürel aidiyeti olan grup varken, bunlardan bazıları ulus-devlet seviyesine ulaşabilmiş ve millet olabilmiştir. "(…) belirli gruplar 'milletleşirken', belirli

* Dr., Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, Ankara.

1 Eric J. Hobsbawm, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, 5. Baskı, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2014, s. 24.

2 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yay., İstanbul, 1991, s. 95.

ERKEN DÖNEM KÖY ROMANININ CUMHURİYET DEVRİNE YANSIMALARI

Sefa YÜCE*

Köy hayatı, bir "anane" olarak edebiyatın içinde yer alır. Zamanla bu anlayış, köy ve kır hayatı biçiminde edebî türlere farklı biçimlerde yansır. Batı'da edebî ekollerle birlikte zihniyet dünyasında büyük değişimler yaşanır ki bu süreç bir etki ve tepki biçiminde gelişerek devam eder. G. Boccaccio'nun kaleme aldığı *Decameron* (1348-1351), köy hayatını ele alması bakımından dikkat çekici eserler arasında sayılır. Özellikle romanın bir anlatı türü olarak diğer türlerden öne çıkması ve itibar kazanması, köy hayatının daha geniş açıdan ele alınmasına imkân sağlamıştır. Bunda Romantiklerin de büyük payı vardır. J. Jacques Rousseau'nun insanın şehirde mutlu olamadığını, mutluluğun ancak tabiata ve kıra dönüşle mümkün olabileceğini belirtmesi o dönem için önem arz eder.

Fransız edebiyatında Balzac, *İnsanlık Komedyası* başlığı altında topladığı eserlerinde eski rejim taraftarı köylüleri anlatır. Yine köyle ilgili *Köy Hekimi* (1833) ve *Köy Papazı* (1839) gibi başka eserler de kaleme alır. Onun köyle ilgili en önemli eseri 1834'te yazmaya başladığı *Köylüler*'dir. Balzac, bu eserini 1844'te tamamlar. O, *Köylüler* adlı romanı için "bu eser, yazmaya karar verdiğim eserler içinde en dikkate değer olanıdır," der. Onun *Köylüler* romanına koyduğu ilk ad, *Kimin Toprağı Varsa, Kavgası da Vardır* başlığını taşır. Eserin özü, devrin ruhunu yansıtır.[1] Bu süreç, Tanzimat sonrası Türk edebiyatına da yansır.

Türk edebiyatında köye yöneliş "Ara Nesil" döneminde başlar. Köy hayatını ve köylüyü ele alan ilk edebî eserler; Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Gerçek Hikâye* (1876) ve *Bahtiyarlık* (1885); Nabizade Nâzım'ın *Karabibik* (1890), Paşabeyzâde Ömer Âli Bey'in *Türkmen Kızı* (1889), Mehmed Murad'ın *Turfanda mı, Turfa mı?* (1890), Ebubekir Hâzım'ın *Küçük Paşa* (1909), Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* (1919) olarak kabul edilir. Gündüz Akıncı,

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara.

1 Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2002, s. 107-108.

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET ROMANINDA "İDEAL KADIN KAHRAMAN"IN MİTİK GÖRÜNÜMLERİ

Hilal AKÇA*

Mitoloji belleğin sezgisel, bilinçdışı düzeyiyle karşılaştırılabilecek simgesel bir dildir ve bireysel bilinçdışından çok, kolektif bilinçdışının içeriğini açığa çıkarır.[1] Mitolojinin kolektif bilinçdışını açığa çıkaran bu özelliği, ilk insandan modern insana ortak izlerin olduğunu ortaya koyar. Bu devamlılığın getirdiği kültürel kodlar nesilden nesle aktarılarak davranış analizlerinde, kişilik çözümlemelerinde kullanılır. Temel düşünceleri içeren kültürel kodlar olarak değerlendirilen mitik/arketipik ögeler, zihinsel çağrışımlar uyandırır. Bu ögeler uyandırdıkları çağrışımla biyolojik bir zemine sahiptirler. Jung'un bilinçdışı arketipleri ile Freud'un kompleksleri arasındaki fark da bu zemin farklılığından kaynaklanmaktadır. Arketiplerin zemini biyolojikken Freudçu bilinçdışı bireyin hayatı boyunca yaşadığı, bastırılmış travmatik deneyimler yığınıdır. Freudçu bilinçdışı kişisel bir bilinçaltıdır, biyografiktir. Jung'un bilinçaltı arketipleri ise biyolojiktir. Biyografik olan bunun ardından gelir.[2] Bu biyolojik ortaklık, karakter yapısının çözümlenmesinde veri sağlayarak bireyin çoğu davranışı neden gerçekleştirdiğinin açıklanmasında da yardımcı olur. Bu bağlamada mitolojik öyküler, bu davranış kalıplarının ilk örneklerini oluşturmaları bakımından önem arz ederler.

Mitolojik öykülere toplumsal cinsiyet farklılıkları noktasından bakıldığında genellikle kadına yüklenen ikinci kişi olma durumu açıklığa kavuşur. Mitolojik öykülerden itibaren kadına hep sabreden-yardımcı kişi işlevi verilir; kadın-erkek ilişkisinin doğal biçiminin bu olduğuna inanılır. Erkeğin en önemli işi başaran kişidir ve bu imgenin ona nasıl verildiğini anlamak için

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri.

1 Manuela Dunn Mascetti, *İçimizdeki Tanrıça/Kadınlığın Mitolojisi*, (Çev. Belkıs Çorakçı), Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2000, s. 15.

2 Joseph Campbell; Bill Moyers, *Mitolojinin Gücü/Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikâyeler*, (Çev. Zeynep Yaman), 3. Baskı, Mediacat Yay., İstanbul, 2013, s. 77.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ESERLERİNDE CUMHURİYET VE YANSIMALARI

M. Fatih KANTER*

Giriş

Osmanlının misyonunu tamamlaması ve tarihsel koşullar içinde yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakması rejim değişikliğini de beraberinde getirir. Osmanlının son döneminde kabul edilen Meşrutiyet yönetiminden Cumhuriyet yönetimine geçiş de halkın kendini yönetmesi yolunda bu anlamda büyük bir adım olur. Cumhuriyet, Osmanlının son dönemlerinde ağır kayıplar veren Türk milletinin tarih sahnesindeki sürekliliğinin ve gelecek nesillerin varlığının teminatı olarak ilan edilir. Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşüm sürecindeki bütün gelişmeleri dönemin aydınları ve yazarları da yakından takip eder ve aynı zamanda eserlerinde bu değişim ve dönüşüm macerasını ele alırlar.

Reşat Nuri Güntekin.
(Şaban Özdemir Arşivi).

Yazın hayatına Cumhuriyet dönemi öncesinde başlamakla beraber Cumhuriyet'in öncü yazarlarından kabul edilen Reşat Nuri Güntekin, eserlerini realist-romantik bir üslupla kaleme alır. Özellikle Batı edebiyatındaki realist yazarları ve Türk edebiyatında ise Halid Ziya Uşaklıgil'i takip eden Güntekin, hem bireysel konuları hem de toplumsal konuları ele alarak roman, hikâye, tiyatro, eleştiri, gezi yazısı gibi türlerde birçok eser ortaya koyar. Osmanlının son dönemini, II. Meşrutiyet'i, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarını ve nihayet Türkiye

* Prof. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis.

ETEM İZZET BENİCE'NİN *ON YILIN ROMANI* ADLI ESERİNDE CUMHURİYET'İN YANSIMALARI

Hasan YÜREK*

Giriş

Türk tarihinin önemli noktalarından biri olan 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen Cumhuriyet, sanatın, edebiyatın farklı alanlarında irdelenmiş ve işlenmiştir. Bu bağlamda eser veren şahsiyetlerden biri de yazar, gazeteci, siyasetçi gibi farklı yönleri olan Etem İzzet Benice'dir ve onun 1933 yılında yayımladığı *On Yılın Romanı* bu bağlamda ortaya çıkan eserlerdendir.

Yazarın asıl adı İbrahim Ethem'dir. Bununla birlikte yazar 1935'ten sonra isminin orijinalini değil de halk söyleyişine daha uygun gördüğü Ethem yerine Etem'i kullanmıştır.[1] 1903 yılında İstanbul Kasımpaşa'da doğan Benice, eğitimine burada Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mektebinde başlar. Bu okulu tamamladığı yıl Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına bağlı olarak babası Kemahlı Mehmet İzzet Bey tarafından Çorum İskilip'te bulunan dayısı Doktor Lûtfi'nin yanına götürülür. Ethem İzzet, eğitimine buradaki rüştiyede devam eder. Bu okulu bitirdikten sonra da ailesini bırakıp İstanbul'a döner ve Galatasaray Sultanisine girer, ardından da Kabataş Sultanisinde eğitimini sürdürür. Onun yazıyla, edebiyatla ilişkisi burada ortaya çıkar. Kabataş'ta *Mefkûre* adlı bir gazete çıkarıp gazeteciliğe ilk adımını atar. Daha sonra da *Tarik* gazetesinde çalışmaya başlar ve ilk hikâyelerini bu gazetede yayımlar.

Etem İzzet Benice.

* Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mersin.

1 Semra Bayraktar, *Ethem İzzet Benice/Hayatı-Eserleri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 35.

MÜŞTEREK VATAN FACİASINDAN MUKADDES İNKILAPLARA: ŞÜKÛFE NİHAL'İN ROMANLARINDA İSTİKLAL SAVAŞI VE CUMHURİYET

Yağmur YILDIRIMAY BAYRAKÇI*

1896-1973 yılları arasında yaşayan Şükûfe Nihal, siyasi ve toplumsal manada ülkenin yaşadığı değişimlerini gören, bu değişimler vesilesiyle aydın sorumluluğuyla hareket eden bir yazardır. 1909'da henüz çok gençken yayımlanan ilk yazısında kadınların eğitim hakkından söz eden Şükûfe Nihal, sosyal ve siyasi koşulların kadınlar lehine iyileştirilmesi üzerine mücadele eder. 1913'te Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nde çalışarak kadınları, hakları konusunda bilgilendirir. Bu mücadelesi, Haziran 1923'te Nezihe Muhittin ile birlikte Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmayla, burada parti genel sekreteri olarak çalışmayla, partinin Türk Kadınlar Birliği[1] adında derneğe dönüştürülmesinden sonra da "kadın kitlesine mevcudiyetini, hakkını, vazifesini"[2] tanıtmayla devam eder.

Şükûfe Nihal

Şükûfe Nihal, özellikle "asrın ihmal ettiği" kadınlara "mevcudiyetini, hakkını tanıtmak, ona layık olduğu huzur ve saadeti bahşederek mukaddes inkılabın gelecek neslini daha şerefli ellerin, daha şuurlu dimağların

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora öğrencisi; Işık Üniversitesi Ortak Dersler Koordinatörlüğü Türkçe Bölümü öğretim görevlisi, İstanbul.

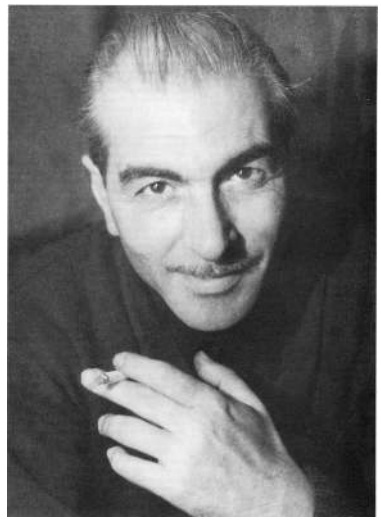
1 Kadınlar Halk Fırkası ve Kadın Birliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap – Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yay., İstanbul, 2019.

2 Şükûfe Nihal, "Fırkamızın Mefkûresi", *Süs*, S. 3, 30 Haziran 1339 (1923), s. 3-4.

YERLİ BİR AYDIN OLARAK KEMAL TAHİR'İN GÖZÜNDEN İSTİKLAL SAVAŞI VE CUMHURİYET

Özlem FEDAİ*

Cumhuriyet Devri Türk romanının önemli isimlerinden olan Kemal Tahir (1910-1973), Osmanlının son dönemlerinden Cumhuriyet Devri'nin çok partili yıllarına kadar Türk toplumunun en çalkantılı zamanlarına tanıklık etmiş, yaşanan sancıları romanlarında "kanonun dışından" yani "aykırı bir ses" olarak yansıtmış gerçekçi bir yazardır. İmparatorluk çocuğu olarak dünyaya gelen yazar, Sultan Abdülhamid devrinde saray marangozu olan babası Tahir Bey'in anlattıklarıyla büyümesinin de tesiriyle, Osmanlı devlet ve toplum düzenine karşı yıllar öncesine dayanan bir gönül bağı kurmuş; romanlarında da savunduğu tezlerle Osmanlı devletine olan hayranlığını belli etmiştir.

Kemal Tahir

1938'de hapishaneye girmeden evvel avukat kâtipliğinden, Zonguldak Kömür İşletmeleri'nde (üç yıl) ambar memurluğuna kadar pek çok işle ekmeğini kazanan genç Kemal Tahir, 1932'den 1938'e kadar birçok dergi ve gazetede çalışmıştır. 1933- 1934 yıllarında *Geçit* dergisini çıkarmış; 1935'ten 1938'e kadar *Son Posta, Vakit, Haber* gazetelerinde röportaj yazarı, düzeltmen, çevirmen; *Karagöz* gazetesinde ise başyazar olarak çalışmıştır.[1] Ayrıca Nâzım Hikmet ve sol çevreyle tanıştığı *Tan* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapmış;

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, İstanbul.

1 Bkz. Sezai Coşkun, *Esir Şehrin Hür İnsanı Kemal Tahir: İnsan, Eser, Fikir*, Dergâh Yay., İstanbul, 2012, s. 38-44.

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN *YOL AYRIMI* VE *YAĞMUR BEKLERKEN*'E YANSIYAN HİKÂYESİ

Alâattin KARACA*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkıldığı bir gerçek. Millî Mücadele ise bu büyük savaşın akabinde Anadolu'da verilen bir ölüm-kalım mücadelesiydi. Mustafa Kemal'in önderliğinde bir zaferle sonuçlandı ama dağılan bir devletin siyasi ve idari bakımdan yeniden nizama sokulması gerekiyordu. Bu sebeple 1923'te Cumhuriyet'le idare edilmesine karar verilen yeni Türkiye, önünde çözülmesi gereken birçok siyasi-idari meseleyle karşı karşıya kalmış ve içeride bir iktidar çatışması da yaşamıştır.

Bilindiği üzere Millî Mücadele, Anadolu'da Atatürk'ün etrafında Kuva-yı Milliye adı altında toplanan ve büyük bir kısmı İttihatçı olan subay, devlet ve fikir adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul'daki Mim Mim grubu

* Prof. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muğla.

SAFİYE EROL'UN ROMANLARINDA CUMHURİYET

Nesîme CEYHAN AKÇA*

Giriş

Romanlarında 1930-1950 yılları İstanbul'unu anlatan Safiye Erol, Cumhuriyet'in ilk döneminin başarılı kadın yazarlarındandır. Erol, Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı ile cedelleşirken 1917'de Türk-Alman Derneği aracılığıyla Almanya'ya gider. Henüz on üç yaşındadır ve Almanya'da bir ailenin yanında liseye kaydedilir. 1919'da Almanya'da harp sebebiyle işlerin karışması üzerine İstanbul'a döner; ancak ailesi, 1921'de yarım kalan eğitimini tamamlaması için onu tekrar Almanya'ya gönderir. Üniversitede felsefe eğitimi ardından şarkiyat doktorasını 1926 yılında tamamlayan Erol, yurda döner. 1927 yılından itibaren İstanbul'un yazı hayatına genç bir kadın yazar duyarlığıyla dâhil olur.[1]

Safiye Erol.

Safiye Erol Almanya'dan döndüğünde Osmanlı devri kapanmış, Millî Mücadele tamamlanmış, düşman yurttan çıkarılmış, Cumhuriyet ilan edilmiş, art arda "yeni hayat"ın kaideleri toplumsal yaşamın içine dâhil edilmeye başlanmıştır. İnkılaplar; modern dünyaya açılan devlet kurumları ve ferdî ya-

* Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı.

1 Safiye Erol'un hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında detaylı bilgi için bkz. İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., İstanbul, 2002, s. 310-311; Erdoğan Erbay, *Safiye Erol'un Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Suna Yay., İstanbul, 2005; Abdullah Uçman, "Safiye Erol", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: Ek-1, İstanbul, 2020, s. 418-419; Mehmet Nuri Yardım, *Safiye Erol Kitabı*, Benseno Yay., İstanbul, 2003; Samiha Ayverdi, *Âbide Şahsiyetler*, Kubbealtı Cemiyeti Yay., İstanbul, 1976.

HİKÂYE

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİ (1923-1950)

Ertuğrul Gazi DERHEM*

Giriş: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hikâyesi

XVIII. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarabilmek adına devlet yönetimi ve aydınlar tarafından birçok reçete hazırlanmıştır. Bu reçetelerden birisi de Batıcılık akımıdır. Özellikle XIX. yüzyılda hayatın hemen hemen her alanına etki eden bu akımla birlikte askerî, siyasi ve sosyal-kültürel alanlarda birçok yenilik yapılmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Batıcılık akımının etkilediği bunca alanın yanında edebiyat da bu akımdan üzerine düşen payı almıştır. XIX. yüzyıl yazar ve aydınları bir yandan Batı'dan ithal edilen tiyatro, roman gibi yeni türleri tanımaya ve tanıtmaya çalışmış; diğer yandan ise Batılı manada düşünme tarzını halka anlatabilmek için edebiyatı araç olarak kullanmışlardır. Bu doğrultuda yazarların vermek istedikleri mesajları daha kısa yoldan halka ulaştırabilmek adına hikâye türüne özel bir önem verdikleri görülmektedir.

Hikâye ederek anlatma yoluyla mesaj verme, Türk edebiyatında asırlardır var olan bir gelenektir. Fakat Batıcılık akımının etkisiyle birlikte klasik hikâye türüne bakış bir hayli değişmiştir. Öyle ki modern hikâye anlayışı ile birlikte eski hikâyelerdeki zayıf gerçeklik duygusu, kahramanların psikolojik derinliklerini yansıtmadaki eksiklikler, olağanüstü mekân ve zaman tasvirleri yerini gerçekçiliğin ağır bastığı, kahramanların psikolojik hâllerinin irdelendiği bir hikâye anlayışa bırakmıştır. Kuşkusuz klasik hikâye anlayışından modern hikâyeye geçiş birdenbire olmamıştır. Bu noktada modern hikâyeye giden yolda bazı geçiş dönemi eserlerinden bahsetmek gerekir. Bu eserlerden ilki 1797 kaleme alınan *Muheyyelat-ı Aziz Efendi*'dir. Birçok yönden klasik hikâye anlayışını taşıyan bu eser, özellikle sade dil kullanımı ve yer yer kahramanların sosyal konumlarına uygun düşecek bir biçimde konuşturulmaları açısından klasik tarzdan ayrılır. Klasik hikâye anlayışından ayrılmanın ilk basamağı sa-

* Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Kırıkkale.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE "HALKA DOĞRU" GİDENLER

Hasan SAKIN*

Tanzimat'la edebiyatımızda başlayan yenileşme hareketinin temelinde "halka doğru" yöneliş fikri vardır. Şinasi ve onu takip eden Tanzimat nesli, klasik edebiyata karşı "halk için" denebilecek bir anlayışla yeni bir edebiyat yaratmaya çalışmışlardır. Şinasi'nin dil üzerine yaptığı çalışmalar ile eserlerinde halkın anlayabileceği bir dile ulaşma çabası yenileşme sürecinin tüm safhalarında dil tartışmalarının merkezî bir rol oynayacağının bir işaretidir.[1] Servet-i Fünun döneminde bir kenara bırakılan dilde sadeleşme fikri, II. Meşrutiyet ertesinde planlı bir girişimin konusu olacaktır. Denebilir ki konuşma diline dayanan bir yazı dili yaratma arzusu II. Meşrutiyet sonrasında bir devlet politikasına dönüşen "halka doğru" anlayışının temellerini atmıştır.

Türkçü aydınlar halkın dilini edebiyat dili hâline getirmek konusunda ısrarcı davranmış ve bunu "millî" bir mesele olarak ele almıştır. II. Meşrutiyet sonrası gelişmeleri "uluslaşma" kavramı etrafında toplamak mümkündür. Bu konuda da Balkan Savaşları'nın belirleyici bir etkisi vardır. Balkan Savaşları'ndan sonra, "Osmanlı" gibi kompozit bir kimliğin artık işlevsel olmadığı anlaşılmış, merkezinde "Türk"ün olduğu yeni bir ulus yaratılmaya çalışılmıştır. Balkan topraklarının elden çıkmasıyla birlikte aydınların ve yönetimin dikkati Anadolu'ya yönelmiştir.

II. Meşrutiyet sonrasında, yeni bir ulusal kimlik yaratmak için elde yegâne unsur olarak Anadolu insanı kalmıştır. Hem devlet hem de aydınlar bu nedenle Anadolu insanına ulaşmaya çalışmıştır. Edebiyat, yeni kimliğin inşasında kullanılabilecek (tek olmasa da) en güçlü araçlardan biri olmuştur. Aslında edebiyatın böyle bir işlevle kullanılması yeni değildir. Tanzimat'tan beri edebiyat zaten gittikçe daha halka yönelimci bir karakter kazanmaktaydı.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Çağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mersin.

1 İ. Arda Odabaşı "halkçı" ya da "halka yönelimci" tavrın başlangıcı olarak *Tercüman-ı Ahval* mukaddimesini (21 Ekim 1860) işaret eder. İ. Arda Odabaşı, *II. Meşrutiyet Basınında Halkçılık Köycülük Sosyalizm*, Dergâh Yay., İstanbul, 2015, s. 22.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYECİLİĞİNDE MİLLÎ KİMLİK İNŞASI

Fatih DİNÇER*

Giriş

Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi üzerinde temellenen Batı toplumlarının sosyal ve kültürel yapılarında başlayan gelişmeye ve değişmeye "modernleşme" adı verilmiştir. Bir süreç ve olguyu tarif eden bu kavram, içinde birey ve toplum kimliğinin değişimini ve bu değişimin niteliklerini taşıyan bir anlam dünyasını beraberinde getirmiştir. Modernleşmenin sunduğu önerilerin içinde toplumların şekillendirilebileceği fikri önemli bir sosyolojik değişimi ortaya çıkaracaktır. 19. yüzyıldan itibaren, öncelikle Avrupa'ya, daha sonra bütün dünyaya yayılan devlet ve toplum teşkilatlanması olarak 'ulus devlet' anlayışı hâkimiyetini dünyanın genelinde kabul ettirir. Elbette bu değişim modernleşmenin politik izdüşümü olan ulus devletle sınırlı kalmayacak, vatan olgusunun, aidiyet duygusunun, toplumsal kimliğin, 'ben/biz'-'öteki'nin kim olduğunun ve toplumsal hafızanın yeniden şekillendiği bir dünyayı ortaya çıkaracaktır.

Metafizik ilkelerin geri plana atıldığı modern dünyada, toplumların kimliğinin yeni hayat ilkelerine göre şekillenmeye başlaması millet, ulus, devlet etrafında bir retoriği gerekli kılmıştır. Öte yandan Ernest Gellner, modern ulus devletin doğuşunu sanayileşme ve kentleşme çerçevesine yerleştirmiştir.[1] Althusser'in 'devletin ideolojik aygıtları'[2] olarak isimlendirdiği eğitim, hukuk, kolluk kuvveti vs. gibi yapılardan oluşan toplum düzenleme sistemi, bu yapıyı oluşturmada yeterli olamayacağından, otoriteden daha uzak daha dolayımlı, insan muhayyilesine, duygularına ve ideallerine yakın bir formu kullanmak gereği doğar. Burada modernleşmeyle yoğrulan son tahlilde hangi-

* Dr. Öğretim Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir.

1 Bu konuda bkz. Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. Büşra Ersanlı-Günay Göksu Özdoğan), Hil Yay., İstanbul, 2008.

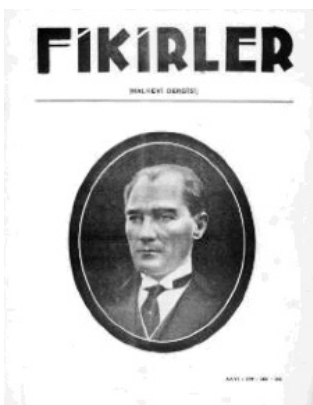
2 Bu konuda bkz. Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yay., İstanbul, 2003.

CUMHURİYET DEVRİ TÜRK HİKÂYECİLİĞİNDE HALKEVLERİNİN ROLÜ: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ*

Mustafa ÖZSARI**

Resmen 19 Şubat 1932'de faaliyete başlayan Halkevleri, 1932'den kapanış tarihi olan 1951'e kadar Türkiye'nin sosyal ve kültürel gelişiminde önemli roller oynamıştır. Halkevleri çalışmaları Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programındaki ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür. Bu kurumlar 1932-1951 yılları arasında Türkiye'nin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli roller üstlenmiştir. Başta Atatürk olmak üzere dönemin önde gelen devlet adamları, zaman zaman Halkevleri çalışmalarına bizzat katılmak suretiyle bu kurumları desteklemişler; böylece geniş halk kütlelerinin Halkevleri çalışmalarına katılımını sağlamışlardır.

Halkevlerinde yapılan en kalıcı ve etkili faaliyetlerinden birisi dergi yayıncılığıdır. Halkevleri bünyesinde yayımlanan *Ülkü* (Ankara Halkevi) başta olmak üzere, *Halk Bilgisi Haberleri* (Eminönü Halkevi), *Fikirler* (İzmir Halkevi), *İnanç* (Denizli Halkevi), *Gediz* (Manisa Halkevi), *Kaynak* (Balıkesir Halkevi), *Görüşler* (Adana Halkevi), *Ün* (Isparta Halkevi) gibi yayın organları, yaklaşık yirmi yıl yayın hayatını sürdürmeyi başarmış dergilerdir. Bunların yanında irili ufaklı değişik adlar altında pek çok halkevinin dergi yayımlandığı bilinmektedir. Söz konusu dergilerde başta şiir olmak üzere, hikâye, tiyatro, roman vb. edebî türlerde sayısız eser neşredilmiştir. Bu eserlerden bazıları, yeni yetme yazar ve şairlerin basit yazı ve şiirlerinden oluşmaktadır. Buna karşılık *Ülkü* ve *Fikirler* başta olmak üzere, bazı halkevi dergileri,

İzmir Halkevi dergisi *Fikirler*'in kapak fotoğrafı.

* Bu makale 2002'de Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tarafımdan hazırlanan *Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerinde Bir İnceleme* başlıklı doktora tezimdeki ilgili bölümün genişletilmesiyle ve güncelleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir.

TİYATRO, SİNEMA

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK TİYATROSU (1923-1940)

Nurullah ULUTAŞ*

"Güzel sanatlarda başarı; bütün inkılapların başarılı olduğunun en kesin delilidir. Bunda başarılı olmayan milletlere ne yazıktır. Onlar bütün başarılarına rağmen medeniyet alanında, yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima yoksun kalacaklardır."
Mustafa Kemal Atatürk

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, kendi küllerinden doğan bir devlet olarak siyasal sisteminin tamamen değişmesine bağlı olarak kültür, sanat, edebiyat alanlarında da büyük bir ivme yakaladı. Tanpınar'ın Tanzimat Dönemi için dile getirdiği "medeniyet krizi" ifadesi aslında tam olarak bu dönemi tanımlamaya uygun düşer. 600 yıllık Osmanlı geleneğinden sıyrılıp yüzünü Batı'ya dönme kararı alan Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan bu devlet; ana hatlarıyla "vatan, millet, hukuk ve laiklik" gibi temel ilkeleri benimser. Yıllarca siyasal, toplumsal ve dinî baskı altında bunalan yazarların bu dönemde daha özgür bir kimlik kazandıkları gözden kaçmaz. Bu dönemde diğer alanlarda olduğu gibi tiyatroda da ülkemizde büyük bir sıçrama görülür.

Yazar ve eser artışına bağlı olarak bu dönem Türk tiyatrosu zirveyi yakalar. Mustafa Kemal öncülüğünde başlayan modern tiyatro binalarının yapımı günümüze kadar artarak devam eder. Bu dönemde çok sayıda Devlet ve Şehir tiyatroları kurulur. Atatürk yalnızca bir devlet lideri değil aynı zamanda sık sık tiyatroya giden, oyundan sonra oyuncuları kabul edip tiyatro sorunları üzerine onlarla konuşan, onlara konu öneren ve gerektiğinde oyunlar üzerinde el yazısıyla düzeltmeler de yapan bir şahsiyettir. Onun sayesinde tiyatro ve operada büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Türk tiyatrosu için büyük bir şans olan Muhsin Ertuğrul ve Haldun Taner gibi isimlerle birlikte bu dönemde tiyatro kurumsallaşma yoluna girer. Yine bu dönemde çok fazla tiyatro grubu kurulur ve Batı'dan oyunlar tercüme ve uyarlama yoluyla sahneye konur. İlk dönem oyunlarında Türk ulusunun değerleri, erdemleri ve kadının önemi;

* Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitlis.

1923-1938 DÖNEMİ TÜRK TİYATROSUNDAN ATATÜRK'ÜN LİDER KİMLİĞİNE BAKIŞ

Funda BULUT*

Giriş

"Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir."
M. Kemal Atatürk

Atatürk *Nutuk*'unu okurken. (Atatürk Kitaplığı Arşivi).

Tarih bilinci; geçmişi eksiksiz bilmek, doğru anlayabilmek, farklı yönleriyle içselleştirebilmek, dünü bugünle kıyaslayarak geçmişten ders çıkarabilmekle oluşur; bu bilincinin inşasında ve millî benlik duygusunun gelişiminde tarihi bilmek kadar tarihî şahsiyetleri de yakından tanımak gereklidir. Tarihî

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Kastamonu.

DENEME, MAKALE, FIKRA

ZAFERDEN SONRAKİ BİR MUHALİF KALEM: CENAP ŞAHABETTİN

İnci ENGİNÜN*

İnsanı daima şaşırtan bir yazardır Cenap Şahabettin. Onu önce gayretli bir doktor, kıvrak üslubuyla uzak diyarların anlatıcısı ve müstesna bir şair olarak tanıyan okuyucusu, zamanla ondaki siyaset ve toplum bilimiyle ilgili bir kişilik de görmeye başlar. *Servet-i Fünun*'un Türk edebiyatına getirdiği yeni nefes, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'e aittir. Her ikisi de birbirlerinin rolünü ön plana çıkarırlar. Abdülhamid dönemi, gençleri sanata daha çok bağlamış, sanat içinde sıkıntılarını dile getirmeye sevk etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla, içlerindeki bastırılmış bütün hayaller ortaya saçılmış ve hepsi hürriyet sarhoşluğuyla yeni yollara sapmışlardır. Bunlardan en zikzaklı durumda olan Cenap Şahabettin'dir.

Fransa'da öğrenci olarak geçirdiği yıllar onu demokrasi ve sosyal ilişkiler üzerinde sadece kitaplardan edinilmiş bilgilerle değil, yaşantılarıyla da eğitmiştir. Onun toplum hayatı ve siyasetle ilgili pek çok yazısı vardır. Bunlarda savunduğu görüşlerin çoğu, üzerinde tartışılmayı abes saydıracak kadar açık gerçeklerdir. Ancak kuramlardaki görüşler, Cenap'ın yazılarında farklar gösterebilir. Cenap özellikle kişilerle ilgili görüşlerini çok kolay değiştirebilir ve önceki yorumlarındaki yanılgılarından hiç söz etmeden, övgüden lanete geçebilir. Eğitimi dolayısıyla mantıklı, düzgün bir düşünce yapısına sahip olan Cenap'tan okuyucu yanıldığı noktaları da itiraf etmesini ve bu değişmeleri açıklamasını bekler. Yazılarının

Cenap Şahabettin, gençlik yıllarında.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi emekli öğretim üyesi, İstanbul.

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN CUMHURİYET ANLAYIŞI

Serap ASLAN COBUTOĞLU*

Hüseyin Cahit Yalçın

Hüseyin Cahit Yalçın, 1875-1957 yılları arasında yaşamış gazeteci, yazar, düşünce insanı ve eleştirmen olarak Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine tanıklık yapmış ve bu süreçte yaşanan siyasi gelişmelere ilişkin görüşlerini gerek kendi çıkardığı dergi ve gazetelerde gerekse farklı süreli yayınlarda dile getirmiş önemli bir şahsiyettir. Henüz Mekteb-i Mülkiye'de öğrenciyken çeşitli gazete ve dergilerde hikâye, çeviri, fıkra, eleştiri türünde yazılar kaleme alan Yalçın, II. Meşrutiyet'e gelindiğinde başyazar sıfatıyla kendisini gösterir. "Dünyanın en fazla yazan gazetecisi", "Büyük mücahit"[1] gibi sıfatlarla da anılan isim, uzun yıllar sahipliğini ve başyazarlığını yaptığı *Tanin*'le özdeşleşmiş ve kendi ifadesiyle "başına ne geldi ise *Tanin* yüzünden gelmiştir."[2]

Çocukluğu ve gençliği saltanat yıllarına denk gelen, olgunluk döneminde ise pek çok siyasi ve tarihî hadiseye yakından tanık olan ismin gazetecilik ve siyasi yaşamını etkileyen olaylar dizisine bakıldığında II. Meşrutiyet, 31 Mart Vakası, Malta sürgünlüğü, İstiklal Mahkemeleri'nde üç kez yargılanması, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yılları, Kurtuluş Mücadelesi, Cumhuriyet'in ilanı, tek partili dönem, çok partili hayata geçiş denemeleri gibi hadiseler dikkati çeker.

---

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı.

1 Ayşe Azman, *Türk Basınında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul, 1994, s. 5.

2 Ayşe Azman, *agt*., s. 5.

HATIRA, MEKTUP, GEZİ YAZISI

HATIRALARDA CUMHURİYET'İN İLANI

İbrahim ÖZEN*

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf güçleri tarafından işgale uğramıştır. Mustafa Kemal, payitahtın ve Anadolu'nun işgali karşısında Millî Mücadele'nin fitilini ateşlemek üzere 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Aynı yıl içinde gerçekleşen Erzurum ve Sivas kongreleri, alınan kararlar ile ulusal güçleri ve iradeyi egemen kılmanın bir ifadesi olmuştur. İstanbul'daki Mebusan Meclisi'nin işgal güçleri tarafından dağıtılması üzerine ulusal iradeyi somut olarak gösteren Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmıştır. Meclis, 20 Ocak 1921'de kabul ettiği anayasa niteliğindeki Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile egemenliği Türk ulusuna emanet etmiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle Türkiye Devleti'nin yönetim şekli Cumhuriyet olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı, devrinin tanıklığını yapan ve bir bakıma "canlı tarihler" olarak anılabilecek şahsiyetler tarafından hatıralara taşınmıştır. Bahsi geçen hatıralar, Cumhuriyet fikrinin doğuşu, Cumhuriyet'in Meclis'te kabulü ve sonrasında yapılan kutlamalar etrafında yazılmış hatıralar hâlinde gruplandırılabilir. Bu minvalde ilk olarak Mustafa Kemal'in zihninde şekillendirdiği ve dostlarıyla paylaştığı Cumhuriyet düşüncesinden söz edilecektir.

Mustafa Kemal'de Cumhuriyet Fikri

Cumhuriyet düşüncesine yönelik hatıralar, Mustafa Kemal'in II. Meşrutiyet'ten önceki yaşamına gitmeyi gerektirir. Zira *Millet* dergisinde "Eski Bir Atatürkçü" imzasıyla yayımlanan metinler, Mustafa Kemal'deki Cumhuriyet fikrinin tarihî zeminini göstermesi bakımından önemlidir. Birinci hatıra Mustafa Kemal'in Suriye'de görev yaptığı 1906 yılına aittir. Mazhar Müfit Bey ile Halil Bey, Mustafa Kemal'in Suriye'de birlikte görev yaptığı yakın arkadaşlarıdır. Halil Bey, üç arkadaş olarak cülus-ı hümayun ya da veladet-i hümayun şen-

* Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.

EDİPLERİN MEKTUPLARINA YANSIYAN CUMHURİYET

Ferudun AY*

İnsanların asırlarca kullandığı iletişim araçlarından biri olan mektuplar, aynı zamanda merak edilenleri aydınlatan ve sosyal bilimlere ışık tutan belgeler olarak ön plana çıkarlar. XV. yüzyıldan sonra edebiyatımızda edebî bir tür olarak gelişmeye başlayan mektuplar; itirafları, samimi iltifatları, itirazları ve şahitlikleri bünyesinde barındırması dolayısıyla her devirde dikkati çeken metinlerdir.[1] Mektuplar, düşünce tarihi için de önem taşır. Çünkü zaman içinde pek çok yazarların düşüncelerini paylaşma aracı olarak mektuplaşmayı tercih ettiği görülmektedir.[2]

Şüphesiz ki "özel mektupların bir edebî tür olmanın dışında birer belge değeri taşımalarının daha ön planda olduğu görülmektedir. Mektuplar tarihî, içtimai, askerî, siyasi, dinî-tasavvufi, fikrî-felsefi ve edebî konularda dönemlerine, kişilere, kişiler arasındaki ilişkilere, sanat eserlerinin arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına ışık tutan, dolayısıyla monografik/biyografik araştırmalarda önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir."[3]

Edebiyatçılarımız çeşitli vesilelerle kaleme aldıkları mektuplarda; hayat hikâyelerini, kişisel ilişkilerini, şahit oldukları önemli olayları, edebî meseleler ve edebî eserler üzerine fikirlerini dile getirmişlerdir. Şair ve yazarlar, mektuplaşmalarıyla edebiyat tarihine kaynak teşkil etmelerinin yanı sıra yaşadıkları tarihî sürece dair bilgiler vererek edebiyat dışındaki konuların aydınlatılmasını da sağlarlar. Köksal Alver, mektubun yazıldığı dönemi aydınlatma yönünü şu cümlelerle açıklar: "Toplumsal ve kültürel meselelerle örülen mektup, dönemin sosyal ve siyasal gelişmelerine dair bir kayıt olmaktadır. Bu anlamda mektup, toplumsal değişimin de izlenebileceği metin hâline gelmektedir. Dolayısıyla mektup, iki kişinin arasında dolaşan bir ileti olmasının

---

* Dr. Öğretim Görevlisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Balıkesir.

1 Ömer Çakır, "Mektup", *Türk Dünyası Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü içinde*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2004, s. 329-331.

2 Vefa Taşdelen, "Felsefî Bir Söylem Biçimi Olarak Mektup", *Hece, (Mektup Özel Sayısı)*, S. 114-116, Haziran-Ağustos 2006, s. 89-90.

3 Orhan Okay, "Mektup", *İslâm Ansiklopedisi* , Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2003, s. 17.

EDEBÎ ELEŞTİRİ VE TARTIŞMALAR

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET EDEBİYATINDA EDEBÎ ELEŞTİRİ (1923-1938)

Betül MUTLU*

Giriş: Eleştirinin Kısa Tarihi

Eleştiri, edebiyatımızda köklü değişimlerin yaşandığı Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. Eski edebiyatımızda bugünkü anlamıyla eleştiri bulunmamakla birlikte nazmın kusurlarını bildiren bir ilim olarak kabul edilen "ilm-i nakd"da, mesnevilerin yazılış nedenlerinin açıklandığı "sebeb-i telif" bölümlerinde, bir şairin başka bir şairin şiiri hakkındaki beğeni derecesini gösteren nazirelerde ve en çok da şairlerin yaşam öykülerini ve şiirlerinden örnekleri içeren tezkirelerde eleştirel düşüncelerle karşılaşırız. Ancak bu metinlerde yansıtılan eleştiriler, dönemin ihtiyaçlarına/değer yargılarına uygun olarak metinden çok şairin kişiliğini ve hünerini açıklamaya yarayan tanımlayıcı bilgiler şeklinde yer alır.[1]

Eleştirinin kavram olarak edebiyatımızda var olması Tanzimat Dönemi'nde, tür olarak benimsenip uygulanması da Servet-i Fünun Dönemi'nde gerçekleşir. Eski edebiyata yönelik yıkıcı eleştirileriyle yeni edebiyata yol açmaya çalışan Namık Kemal'e göre eski edebiyatın masalsı dünyası ve estetik anlayışı çağın gereklerine de "edebiyat-ı sahiha"ya da uygun değildir. Yazar, eski hikâyelerin gerçeklerden uzak oluşunu "*Celâl* Mukaddimesi"nde şöyle eleştirir:

> (...) bizim hikâyeler tılsım ile define bulmak, bir yerde denize batıp sonra müellifin hokkasından çıkmak, âh ile yanmak, külüng ile dağ yarmak gibi bütün bütün tabiat ve hakikatin harîcinde birer mevzû'a müstenid ve suret-i tasvir-i ahlâk ve tafsîl-i âdât ve teşrih-i hissiyât gibi şerâit-i âdâbın kâffesinden mahrum olduğu için roman değil, koca karı masalı nev'in-

* Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Zonguldak.

1 Tezkireler konusunda daha geniş bilgi için: Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yay., Ankara, 2002; Pervin Çapan, *18. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 1993, 561 s.; Mustafa İsen vd., *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2009.

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA DİVAN ŞİİRİ ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Neslihan İlknur KOÇ KESKİN*

Bir Karalama Amentü Yaratmak

Namık Kemal.

Tanzimat'tan itibaren başlayan ve Cumhuriyet ile birlikte daha da gerilimli tırmanışlar gösteren divan şiirine yönelik olumsuz eleştirilerin konusu çok bilindiktir ve bu konuyla ilgili birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu yazıda yapılmak istenen divan şiirine yöneltilen eleştirilere ve onlara odaklanan çalışmalara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmak ve nihayette bunların Türk edebiyatına etkileri üzerinde durmaktır. Okurların zihninde yeni düşünce kapıları aralamak ve divan edebiyatını ötekileştirmeden Türk edebiyatının bir merhalesi olarak görmek gayeleri, yazının dizginlerini tutmaktadır. Bu başlıkta eleştirilerin benzeştiği, birleştiği, yinelendiği ve düğümlendiği konular bütüncül bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Daha sonra divan şiirine dair eleştirileri değerlendiren akademik çalışmalardan kronolojik olarak bahsedilecek ve eleştirel okuma değerlendirmeleri üzerinde öz olarak durulacaktır.

Tanzimat Dönemi ve sonrasında divan şiirine yöneltilen eleştirilerde ka-ra-la-ma-lar-dan oluşan bir amentünün ortaya konulduğu görülmektedir. Bu karalama amentü, eleştiri sahiplerinin zihinlerinde filizlenerek büyütülmüş olup divan şiirinin kendisine ait değildir. Öncelikle karalama amentünün hangi amillerle şekillendiğinden bahsetmek gereklidir. Yerine bir başka gelenek ikame edilemeyecek divan şiiri geleneğini *şahsi ve politize bir tavırla reddetmek*

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara.

ANKET VE MÜKAKATLAR

CUMHURİYET SONRASI SÜRELİ YAYINLARDA MÜLAKATLAR: *MİLLÎ MECMUA* ÖRNEĞİ

Nuran ÖZLÜK*

Bir devrin sosyal, siyasi, dinî, edebî, askeri, eğitim ve kültür yaşamına ait unsurlarının yer aldığı en önemli vesikalardan biri süreli yayınlardır. Bazen maziye ait konulara sayfalarında yer verilse de matbuatın doğası gereği asli olarak aktüel mevzuları/olayları okuyuculara sunması gazete ve dergilerin dikkat çekici bir özelliğidir. Muhtevasında haberlerin yanında edebî ve öğretici metinlerin de bulunduğu periyodiklerin sayfaları, sütunları zaman zaman mülakatlara ayrılmıştır. Dönemin mülakat gerçekleştirmesiyle maruf simaları dışında edebî hüviyeti haiz bazı isimleri de süreli yayınlarda görüşmeler yapmışlardır.

Mülakat; toplumun bir kesimini ilgilendiren, belirlenen ve ön hazırlığı yapılan bir konu ile ilgili tespit edilen söz sahibi ya da bilinen/meşhur kişilerle önceden kararlaştırılan yer ve zamanda bizzat yapılan görüşmelerdir. Sarih dil ve üsluba sahip olması gereken ve soru-cevap tekniğine dayalı bu türde objektiflik, sahihlik asli unsurlardandır.

Mülakatlar, genellikle gazete veya dergilerde yayımlandığı için geniş okuyucu kesimlerine ulaşabilmektedir. Çoğunlukla türün bu özellikleri sebebiyle süreli yayının sözcülüğünü, edebî yayın organlığını yaptığı görüş/ideoloji/sanat anlayışı vd. mülakat yapılacak kişilerin, konuların belirlenmesinde bir kıstas olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece konunun uzmanının söyleyecekleri hem açıklayıcı hem kanıtlayıcı belge niteliğinde okurun ikna edilmesini kolaylaştıracaktır.

Mülakat nevinin süreli yayının neşredildiği yıllarda alanında yetkin/tanınan kişilerin yine o tarihlerin güncel konuları, kişisel özellikleri, hayatı, çalışmaları vd. konularda bizzat kendi ağzından/kaleminden duygu ve düşüncelerini ortaya koyması bu türün kıymetini artırmaktadır. Bu sebeple devrinde ve/veya günümüzde tanınan/unutulan, edebiyat dünyasına yeni dâhil olan

* Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bolu.

CUMHURİYET'İN GENÇ NESLİ İLE BAŞ BAŞA: *RESİMLİ UYANIŞ SERVET-İ FÜNUN*'DA NELER DEDİLER?

Seda ÖZBEK*

"*Resimli Uyanış (Servet-i Fünun)* muharriri" olması dışında hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız fakat Erken Cumhuriyet Dönemi'nde adı geçen dergide çok fazla kalem mahsulü neşredilen Sehap Nafiz, bugün kimi unutulmuş kimi ise edebiyat tarihlerinde yer bulmuş on sekiz şair ve yazarla yapılmış önemli bir mülakata imza atmıştır. *Resimli Uyanış (Servet-i Fünun)*'da 7 Nisan 1932 – 11 Ağustos 1932 tarihleri arası yaklaşık dört ay boyunca yayımlanan bu ankete yanıt veren isimler alfabetik sırayla Aka Gündüz, Cevdet Kudret, Etem İzzet, Halide Nusret, Halit Fahri Bey, Hasan Refik, Muslih Ferid, Nurullah Ata, Orhan Seyfi, Peyami Safa, Refik Ahmet, Reşat Feyzi, Sadri Ertem, Selami İzzet, Şükûfe Nihal, Vâlâ Nurettin, Yaşar Nabi ve Ziya Osman'dır.

Sehap Nafiz, mülakat serisinin başında "son zamanlarda anketlerin neredeyse bir salgın hâlini aldığını ve ilk edebiyat anketçisi Ruşen Eşref'ten[1] bu yana edebiyat anketlerinin hemen hemen aynı sorular üzerinden yapıldığını" belirtir ve yayımladığı anketin yapılış amacını şu cümlelerle anlatır:

> Hayat mütemadi inkişaflar içinde. Bugünün ihtiyacı yarına uymadığı gibi dünün ihtiyacına da benzemiyor. Hatta insanların günleri, saatleri bile birbirinin aynı olmadığı hâlde nasıl olur da nesillerin zevk ve tabiatları senelerden beri tebeddül etmez? Binaenaleyh sorulan

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Giresun.

1 Yaygın kanaatin aksine Türk edebiyatında bilinen ilk edebî anket, Mithat Cemal Kuntay tarafından yapılmıştır. Mithat Cemal 1909 yılından itibaren dönemin edebiyatçılarına anket formu gönderir ve cevaplarını 1919 yılında *Servet-i Fünun* dergisinde Tahkikat-ı Edebiye sütununda yayımlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Handan İnci, *Mithat Cemal Kuntay Soruyor, Devrin Yazarları Cevaplıyor, Tahkikat-ı Edebiye İlk Edebiyat Anketi*, Everest Yay., İstanbul, 2018. İkinci edebî anket ise Ruşen Eşref Ünaydın'ın 1918 yılında yayımladığı *Diyorlar ki*'dir. Ruşen Eşref (Ünaydın), *Diyorlar ki*, (Haz. Şemsettin Kutlu), MEB Yay., İstanbul, 1972.

DİL

BİR ULUSLAŞMA TAHAYYÜLÜ: TÜRKÇENİN "MODERN"LEŞTİRİLMESİ VE DİL REFORMU

Özgür İLDEŞ*

Batı'da Rönesans sonrası ortaya çıkan ve Fransız Devrimi'yle radikallik kazanıp, Sanayi Devrimi'yle iyice kurumsallaşıp yaygınlaşan modernite, Orta Çağ'ın feodal değer ve kurumlarının topyekûn reddini öngörür. Modernite, her konuda eski yerine, yeniyi öne çıkarır. İmparatorluklar yerine giderek ulus-devletler, dinî yönetim yerine laik yönetimler, kilise egemenliğindeki bir kültür yerine seküler bir kültür, toprağa dayalı bir ekonomi yerine giderek sanayi ağırlıklı bir ekonomi, modernitenin beraberinde getirdiği, son birkaç yüzyıla damgasını vuran makro değişimlerdir. Modernite, yalnızca Batı dünyasını değil, tüm yeryüzünü etkisi altına almış ve dünyayı birçok bakımdan köklü şekilde değiştirmiştir.

Modernite gerek Avrupa'da gerekse diğer kıtalarda, feodal rejimin iktisadî, dinsel, sosyal kurum ve değerlerini yok edip, yerine "modern" kurum ve değerleri yerleştirmiştir. Bunu gerçekleştirirken modernite yanlıları, radikal devrim ve reformları uygulamaya koymuşlardır. Modernitenin değerlerini yerleştirebilmek, feodal değerlere dayalı sosyo-politik "dil"in tamamıyla reddini ve modern bir "dil"in devreye sokulmasını gerektirmiştir.

Moderniteyi mümkün kılan tarihsel olaylar, sırasıyla Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'dir. Bu tarihsel olaylar sonucunda, Orta Çağ'ın yekpare, Latince kullanan, Hristiyan devletinin yerini, kendi benliğini bulmuş ulus devletler almaya başlamıştır. Bahsi geçen tarihsel olaylar ve değişimlerin bu yazıda bizi asıl ilgilendiren boyutu, modernitenin dile yansımasıdır, modernitenin dili de "modern"leştirmesidir.

Tarihsel olarak büyük zihniyet değişimleri yaşandığında, zihniyetin "taşıyıcısı" olarak dil de doğal olarak bu değişimlerden payını alır. Nitekim dil; politik, kültürel, sosyal ve ekonomik süreçlerin bir yandan taşıyıcısı, öte yandan

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE FOLKLOR (HALK BİLİMİ) ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ali DUYMAZ*

Giriş

Halk bilimi, artık rutin bir tekrar olan ve her rutin gibi tartışmadan uzak tutulan bir biçimde "folklore"un isim babası William John Thoms'un *Atheneaum* gazetesine yolladığı yazıyla başlatılır. Bu yazının temel problemi, demiryolu ve istasyonun açılmasıyla endüstrileşmenin ve tabii yukarıdan aşağıya doğru bir etkileşimin sonucunda kaybolmaya yüz tuttuğu görülen halk "antikite"lerinin korunması amacıyla derleme, arşivleme ve yayımlama ihtiyacı duyulmasıydı. Kısacası gelişen temaslar sonucunda görülen, farkına varılan ve adı "halk" olarak konulan sıradan insanların yaşadıkları, inandıkları, yapıp ettikleri her şey bir bilim nesnesi veya malzemesi olarak tanımlanmak, anlaşılmak ve değerlendirilmek isteniyordu. Modernizmin folklorcular için hazırlayıp sunduğu bu "iş paketi" yaklaşık iki yüzyıldır belirli bir kesimin başlıca meşgalesi ve sonra da mesleği oldu. İngiltere'deki başlangıç döneminde görülen tavır, biraz "antikacı" ve hatta "defineci" tavrı olarak da değerlendirilebilir. Nitekim kısa zaman içinde keşif ve antikaya merak duygusu İngilizleri, bazı başka Avrupalılarla birlikte "çeper" halkların yahut da "batıl", "geri", "vahşi", "barbar", "arkaik" tabir edilen kavimlerin gelenekleri üzerinde araştırmalara itti, bir anlamda emperyal düşüncelerinin kodlarını taşır hâle geldi. Bu İngiliz versiyonunun Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa ve dünya halklarındaki gelişimi temel farklılıklar içerse de Türkiye'de pek ilgi görmemiş, fazlaca merak edilmemiştir. Belki bunda Herder'den başlayan Alman romantik "volks" anlayışının Hitler'e giden yolu açtığı şeklindeki egemen bir görüşün de etkisi olmuştur. Bu konular, Batı'da yıllardır tartışılıp durmuştur. Peter Burke'nin *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*[1] ile Giuseppe

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir.

1 Peter Burke, *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, (Çev. Göktuğ Aksan), İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1996.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇOCUK EDEBİYATI (1923-1940)

Alev SINAR UĞURLU*

"Küçük hanımlar, küçük beyler... Sizler hepiniz, geleceğin bir gülü, yıldızı, bir bahtının aydınlığısınız. Memleketi asıl aydınlığa boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, kıymetli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız."
Mustafa Kemal Atatürk

Türk milletinin Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde emperyalizme karşı verdiği var olma mücadelesi askerî ve diplomatik başarı ile sonuçlanır ve bu tarihî dönüm noktasının ardından yönetim şekli cumhuriyet olan, hâkimiyeti kayıtsız şartsız millete teslim eden, tam bağımsız yeni bir devlet kurulur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk iktisadi, siyasi, askerî, hukuki açıdan bağımsız bir devlet kurma mücadelesi verirken eğitimsizlikle mücadelenin en az Millî Mücadele kadar önemli olduğunun farkındalığıyla hareket eder. Atatürk'ün 22 Ağustos 1921 tarihinde başlayacak olan Sakarya Meydan Muharebesi'nin hemen öncesinde, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da ilk Maarif Kongresi'ni toplaması dikkat çekicidir. Eğitimin millî ve ilmî esaslara bağlı olmasını isteyen Atatürk, 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimde devlet kontrolü ile birliği sağlamış ve eğitimin yaygınlaştırılması için yoğun bir çaba sarfetmiştir.[1] Atatürk döneminde çocuğun vatanın ve devletin geleceği olduğu düşüncesi çocuğun şekillendirilmesi gereğini ön plana çıkartır; bu zaruret konuyla ilgili resmî toplantıların yanı sıra basında da dile getirilir:

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa.

1 Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüşleri için bkz. Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara, 1982; Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 2, S. 4, 1985, s. 193-214; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk'ün Eğitimle İlgili Düşünceleri*, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donanım Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2014.

BASIN DÜNYASI, GAZETELER VE DERGİLER

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MATBUATTAKİ DÖNÜŞÜM: BÂBIÂLİ CADDESİ'NDEN RÜZGÂRLI SOKAK'A

Cem SÖKMEN*

Dünya tarihinde, uzun asırlar boyunca toplumsal iletişimin merkezinde sözlü kültür ve sözlü kültüre ait çerçeveler hüküm sürmüştür. Yazılı kültür ise siyasi, askerî ve dinî yönetici tabakaların bir ayrıcalığı olarak kullanılagelmiştir. Genel toplum, yaşantısını belleğin sınırlarında yürütmüştür. Yazılı kültür karşısındaki konumu "dinleyen" olmaktır. Sözlü kültürde tekrarlar, birbiriyle benzeşen kelimeler, törenler ve ritüeller son derece önemlidir. Bu yüzden şiir ve şiirsel ifade ön plandadır. Tek kişilik veya toplu tiyatro temsillerinde doğaçlama önemli bir rol oynar ve yaşanan çevreye ait olaylar gösteriye dâhil edilir. Sözlü kültür dünyasında kitap okumak sessiz bir ortamda yaşanan bireysel bir etkinlik değildir. Okumayı bilen bir kişinin az veya çok kişiden oluşan bir dinleyenler topluluğu önünde yüksek sesle gerçekleştirdiği bir eylemdir. Bu durumu değiştiren gelişmeler matbaaya bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal koşullar gereği matbaanın etkisi kısa sürede değil yüz yıllık bir dönemle birlikte görülmeye başlamıştır. "Matbaa, yazılı sözcüğün tekelini kırmış ve sıradan insana, dünya kültürüne, en azından sözcüklere veya başka basılabilir simgelere çevrildiği kadarıyla bütün kültürlere erişmesini sağlayacak bir araç sunmuş, böylece de geçmiş zamanları ve gelecek zamanları, yakını ve uzağı, çoktan ölmüş insanları ve henüz doğmamış insanları bir araya getirerek her insanın zamandaki ve mekândaki etki alanını arttırmıştır."[1]

Avrupa gazeteciliğinin doğuşunda haber mektupları ve haber kâğıtları bulunmaktadır. 1500'lü yıllardan itibaren matbaa kuruluşlarının kıtaya yayılması baskı kültürünün siyasi, dinî ve ekonomik etkinlikler için kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Oya Tokgöz, bu konuda şu dikkat çekici tespiti yapar: "Popüler ve dramatik bir olay olunca, haber kâğıdı çıkarılır ve satılırdı. Daha

* Dr., Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Kırklareli.

1 Lewis Mumford, "Matbaanın İcadı", David Crowley-Paul Heyer, *İletişim Tarihi* içinde, (Çev. Ümit Hüsrev Yolal), Phoenix Yay., Ankara, 2010, s. 146.

HÂKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİ VE CUMHURİYET DEVRİ TÜRK EDEBİYATI

Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU*

10 Ocak 1920'de bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle kurulan *Hâkimiyet-i Milliye*, Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatına yön veren süreli yayınlardan biridir ve matbuat tarihimizde özel bir öneme haizdir. İstanbul'da *Minber* ve Sivas'ta *İrade-yi Milliye* gazetelerinin çıkarılmasındaki katkılarıyla basına verdiği önemi gösteren Mustafa Kemal Atatürk, o dönemde savaşın propaganda yönünü destekleyecek, ortaya konulan varoluş mücadelesini tüm dünyaya duyuracak bir gazeteye ihtiyaç olduğunu görerek *Hâkimiyet-i Milliye*'nin çıkarılmasını destekler. Atatürk, bu gazetenin çıkarılması için Vali Vekili Yahya Galip Bey aracılığıyla Ankara valiliğinin bütün olanaklarını seferber eder.[1]

Ankara Ulus'ta bulunan Veli Han'da Sivas'tan getirilen ve *İrade-yi Milliye* gazetesinin kapatılması neticesinde Ankara'ya taşınan matbaanın makinaları ile ve sınırlı imkânlarla yayın hayatına başlayan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, Millî Mücadele boyunca Ankara'da kurulan yeni hükumetin resmî yayın organı olarak faaliyet göstermiştir. Gazete "şimdilik haftada iki gün" ibaresiyle yayın hayatına başlamış ve ilerleyen tarihlerde bazen haftada üç, bazen de dört defa basılmıştır.

Gazete nüshaları Millî Mücadele devam ederken halkın Millî Mücadele'ye katılımını teşvik etmek ve işgallerin gerçek yüzünü halka anlatmak gayesiyle Anadolu'nun en ücra şehirlerine kadar imkânlar nispetinde ücretsiz dağıtılmıştır. Gazetede cephe havadisleri ilk sayfadan verilmiş ve Mustafa Kemal'in düşünceleri gazete sayfalarında yer almıştır.

Hâkimiyet-i Milliye'yi bizzat Mustafa Kemal Paşa tashih ederek düzenli olarak incelemiş ve birçok köşe yazısını da kendisi yazmıştır. Kurtuluş Savaşı günlerinde kamuoyu oluşturmak amacıyla yayınlanmaya başlayan gazetede

* Prof. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis.

1 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.2, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1968, s. 503-504.

CUMHURİYET'E KARŞI CEPHE'DEN BİR BAKIŞ: ARİF ORUÇ VE *YARIN* GAZETESİ

Bilal ACARÖZMEN*

Mücadeleci, Muhalif Bir Yazar: Arif Oruç

Yetmiş üç yıl önce Türk basın tarihinde derin izler bırakarak hayata veda eden Arif Oruç hakkında, kronolojisi eksiksiz olarak takip edilemese de çıkardığı, yazdığı ve hedef gösterildiği gazetelerden derli toplu bir biyografik metin ortaya koyabilmek mümkündür. Oruç, 1309 (1893-94) yılında Elâzığ'da doğar. Babası, Elâzığ Vilayet Matbaası müdürü ve mektupçusu Ahmet Efendi'dir. Annesi, o dönem Edirne'ye bağlı olan Dimetoka kazasına kayıtlıdır.[1] Bazı kaynaklarda kendisinin de Dimetoka doğumlu olduğunu ifade eder.[2] İlkokul, ortaokul ve liseyi Elâzığ'da tamamlayıp yükseköğrenimi için Mekteb-i Mülkiye'ye girer ancak tahsilini yarıda bırakarak gazeteciliğe başlar.[3] 1930'daki bir yazısında evli ve iki çocuğu olduğu bildirilir.[4] Mesleğe 1913'te, *Tanin* gazetesinde muhabir olarak başlayan yazar, 1914'te *Tasvir-i Efkâr*'a geçer. Aynı yıl *Sabah* gazetesi adına Balkanlara siyasi muhabir olarak gönderilir. Sofya'da *Türk Sadası* gazetesinde başyazarlık yapar ve İstanbul'a döndükten sonra *Tasvir-i Efkâr*'ın istihbarat heyet

Arif Oruç
Yarın, 18 Mayıs 1930.

---

* Yazar-editör, İstanbul.

1 Ali Naci Karacan, "Arif Oruç'un Hâl Tercümesi", *Milliyet*, 10 Ekim 1950, s. 4.

2 Mete Tunçay, *Arif Oruç'un Yarın'ı*, İletişim Yay., İstanbul, 1991, s. 10.

3 Ali Naci Karacan, agy., s. 4.

4 İmzasız, "Başmuharririmiz Aleyhindeki Davalar", *Yarın*, 2 Mayıs 1930, s. 1.

KADRO MECMUASI VE KADROCULAR: ERKEN DÖNEM CUMHURİYET'E ETKİ VE YANSIMALARI

Abdullah EZİK*

İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş ve bu süreç boyunca izlenen politikalar siyasetten edebiyata, kültürden dile, spordan gündelik yaşama kadar birçok farklı alanda etkisini göstermiş, beraberinde birtakım gelişmelere de öncülük etmiştir. Öte taraftan geç dönem Osmanlı ile erken dönem Cumhuriyet birçok açıdan ortak bir düşünce dünyası etrafında biçimlenmiş, Tanzimat ile başlayan Batılılaşma süreci Cumhuriyet ile kendisine tam anlamıyla zengin bir karşılık bulmuştur.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte modern Türkiye, birçok "çağdaş değer" ile biçimlenmiş, bu süreçte kendisine özgü, yeni, modern ve özellikle Batı ile diyalog içerisinde olan zengin bir sistem geliştirmeye özen göstermiştir. Birçok farklı alanda izleri takip edilebilecek olan bu başlık, devletin yönetim biçiminden kültürel değerlerine, örnek alınacak yapısal reformlardan düşünce dünyasına kadar birçok unsuru da zamanla içerisine dâhil etmiştir. Bu noktada bir dönüm noktası olan 1923, gerek bütün bir Türk tarihi içerisinde kazandığı anlam, gerekse bugün bir parçası olunan yapının temellerinin atıldığı tarih olması bakımından özel bir değere sahiptir.

Cumhuriyet ile birlikte Türk düşünce, kültür ve entelektüel tarihi ile ilişkilendirilebilecek birçok tartışma da gün yüzüne çıkmıştır. Zaman içerisinde gittikçe derinleşen ayrılıklar/aykırılıklar artık kimse tarafından saklanmadan, devrin gazete, dergi ve kitaplarında tartışmaya açılmıştır. Kimi yerde Cumhuriyet idealleriyle çelişen, kimi yerde ise kurucu ideallere paralel bir şekilde gelişen bu görüşler, kimi ödüllendirmeler kadar cezalandırmaları da beraberinde getirmiştir. Yakup Kadri'den Falih Rıfkı'ya, Yahya Kemal'den Refik Halid'e, Peyami Safa'dan Kemal Tahir'e, Nâzım Hikmet'ten Nihal Atsız'a kadar uzanan bu isim-fikir-ideoloji skalası, birçok noktada erken dönem Cumhuriyet'e yön vermiş, gerek toplum gerekse entelektüel ortam nezdin-

* Işık Üniversitesi öğretim görevlisi; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü doktora öğrencisi, İstanbul.

KADIN YOLU/TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNDE CUMHURİYET ÜLKÜSÜ

Beyhan KANTER*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin çöküşünün ağır ve yıkıcı savaşlar sebebiyle hızlanması, Avrupa'daki iktisadi ve sosyolojik gelişmelerin gerisinde kalınması, Türk milletinin istiklal ve istikbal tasavvurlarını derinden etkiler. Ancak yaşanan sefaletlerin, bozgunların ve yıkımların ardından topyekûn bir mücadeleyi içine alan Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve demokratik bir yönetim biçimini içeren Cumhuriyet'in ilanı, geleceğe ilişkin beklentilerde umudun hâkim olmasını sağlar. Öte yandan asırlardır hüküm süren imparatorluk sürecinden sonra ulus-devlet anlayışını içeren Cumhuriyet rejimine geçilmesi ve gelişmiş milletlerin seviyesine çıkmak için köklü değişimleri içeren inkılapların uygulanması, umutla beraber geleneksel ve alışılageldik sistemden kopuşun oluşturduğu bazı kaygı ve tereddütleri de beraberinde getirir.

Türk milletinin Cumhuriyet rejimine aidiyet hissetmesi ve rejimin politikalarının benimsetilmesi amacıyla Cumhuriyet'in kurucu kadrosu ve devrin aydınları, basın aracılığıyla halkı bilinçlendirmeyi ve *"âlî ve aziz Cumhuriyet'in"*, asrın ihtiyaçlarına cevap veren demokrasi prensibini sürekli vurgulamayı amaç edinirler. Bu bağlamda özellikle 1923-1938 yılları arasında basın yayın organları, hem yeni rejimin *"mefkurevî hedefleri"*nin benimsetilmesinde hem de rejim aleyhine oluşabilecek tehdit ve gerilim unsurlarına dikkat çekilmesinde önemli bir rol üstlenirler. Söz gelimi Ahmed Burhaneddin tarafından 1926 yılında yayımlanan ve erken dönem Cumhuriyet yıllarında yazılan pek çok eserin muhtasar bir örneklemini sunan *Cumhuriyet Mefkûresi ve Darülfünun Gençliği* başlıklı küçük kitapta,[1] Cumhuriyet idaresinin gençler tarafından benimsenmesinin önemi vurgulanır ve ideal Cumhuriyet neslinin nasıl olması gerektiğine dair bir çerçeve çizilir.

---

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elâzığ.

1 Ahmed Burhaneddin, *Cumhuriyet Mefkûresi ve Darülfünun Gençliği*, Amedi Matbaası, İstanbul, 1926, 16 s.

CUMHURİYET FİKRİNİ YAYMAK İDDİASINDA BİR MECMUA: *HAFTADA BİR GÜN*

Abdulhakim TUĞLUK*

Haftada Bir Gün mecmuasının ilk sayısının klişesi

İlan edildiği tarihte yeni devletin yönetim şeklini ortaya koyan Cumhuriyet; siyasi, sosyal ve kültürel hayatımızda bir milat niteliği taşımaktadır. 4 Kasım 1923 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tadiline Dair Kanun'un 1. maddesinde yer alan "*Türkiye Devleti'nin şekl-i hükûmeti cumhuriyettir,*"[1] ibaresi, sadece siyasi ve içtimai sahada değil kültür, edebiyat ve sanat alanında da önemli gelişmelerin ve değişimlerin öncüsü olmuştur. Osmanlı Devleti bakiyesi birçok kurum ve kuruluşun tedricen tasfiyesi ya da yeniden yapılandırılması, radikal düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu düzenlemeler, tabii olarak yazın dünyası tarafından yakından takip edilmiştir. Edebî çevreler bir taraftan Cumhuriyet'i tanıtacak ve toplumda bu şuuru yerleştirecek yayınlara ağırlık verirken matbuat âleminin de bu yöndeki hedeflere ulaşmak için çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Gerçi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Hilafetin Kaldırılması istisna tutulursa 1925 yılına kadar esaslı bir inkılap havası hissedilmez. Hilmi Ziya Ülken'in de belirttiği üzere millî devletin Batılılaşması yolundaki devrimlere 1925 yılından başlayarak girişilir.[2] İşte bu noktada Cumhuriyet'in üstlendiği misyonu ve tasavvur ettiği yeni hayat tarzını savunmak ve benimsetmek amacıyla gazete ve dergilere önemli bir sorumluluk yüklenir. Birçok süreli yayın, Cumhuriyet fikrini yaymak maksadıyla yola koyulur. Bunlardan biri de *Cumhuriyet* gazetesinin haftalık eki olarak çıkarılan *Haftada Bir Gün*'dür. Ancak benzerlerinden önemli bir farkı bulunan bu mecmuanın, hedeflediği

* Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Iğdır.

1 *Resmî Ceride*, S. 40, 4 Teşrinisani (Kasım) 1339 (1923), s. 1.

2 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1999, s. 352.

CUMHURİYET'İ KARİKATÜRLERDEN OKUMAK

Said COŞAR*

"Bir kişinin veya bir şeyin belirgin bir tarafını ele alarak, abartılı biçimde çizgilerle yapılan düşündürücü ve güldürücü resim"[1] diye tarif edilen karikatür; salt bir güldürü ya da yergi aracı değildir. Karikatür aynı zamanda çizildiği döneme tanıklık eden bir sanattır. Bu sebeple tarihî olayları incelerken karikatürün tanıklığına başvurmak da gerekir. Tarihî olay ve kişileri anlamamızda karikatür bize kılavuzluk eder.

Bu yazıda mizah basınında ve gazetelerde yer alan karikatürlerden yola çıkılarak Cumhuriyet'in ilanı ile Erken Cumhuriyet Dönemi'ne karikatüristlerin gözünden bakılacak ve Cumhuriyet'in karikatüristlerce nasıl betimlendiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Büyük Zaferin Ardından

Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla fitili ateşlenen Türk Kurtuluş Savaşı; Anadolu'yu işgale girişen Yunan ordusunun 30 Ağustos 1922'de birliklerimizce sarılıp asıl kuvvetlerinin tamamen yok edilmesi ve ordumuzun 9 Eylül'de İzmir'e girmesiyle fiilen sona ermiştir. 12 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmış, böylece Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın da bir hükmü kalmamıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Ankara Hükümeti'ni destekleyenler ile padişaha ve İstanbul Hükümeti'ne taraftar olanlar şeklinde iki gruba ayrılan Türk mizah basını Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla zafer sevincinde birleşmiştir. Ankara Hükümeti'ne mesafeli hatta karşı duran kimi mizah dergilerinin zafer sevincine ortak olduğu ve sonrasında Ankara Hükümeti'ni destekler çizgiye geldiği de gözden kaçmamaktadır. Orhan Koloğlu, bu konuyla ilgili şu önemli tespiti yapar:

---

* Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni/ Karikatürist, Burdur.

1 Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s.3045.